

JÖNKÖPING UNIVERSITY

School of Health and Welfare

Mobbning bland barn i svenska låg- och mellanstadieskolor

Skolkuratorers perspektiv på och erfarenheter av förebyggande
och åtgärdande arbete

HUVUDOMRÅDE: Socialt arbete

FÖRFATTARE: Hanna Gunnardo och Petronella Sparw

JÖNKÖPING: januari 2020

EXAMINATOR: Pia Bülow

Förord

Vi vill rikta ett stort tack till de skolkuratorer som medverkat i våra intervjuer! Deras medverkan och engagemang har varit till stor hjälp för vårt arbete.

Tack även till handledare Emme-Li Vingare som gett oss tips och råd på vägen.

Abstract

Title: "Bullying among children in Swedish primary and secondary schools - School counselors perspectives on and experiences of preventive and remedial work "

Author: Hanna Gunnardo and Petronella Sparw

The purpose of the study was to gain an insight into how Swedish schools work to prevent and take action against bullying. It has also been highlighted what bullying is, why -and where bullying occurs. Some of the previous research also addresses some of the anti -bullying programs that have been developed and used in schools around the world.

The research questions that formed the basis of the study are the following: In what ways is it practical to work prevential against bullying? What concrete actions are used when children are being bullied? The studies focus is the on role of the child that is being bullied. The research study has been based on semi-structured interviews, conducted with seven school curators. The study has had a qualitative approach. The result has been interpreted and analyzed based on previous research, literature and the theory of systems theory. The interviews revealed, among other things, which children it is who is being bullied. How the school works preventively through, for example, friendship weeks and themes. Also what the concrete actions where, when bullying occurred, has been described.

Sammanfattning

Titel: “Mobbning bland barn i svenska låg - och mellanstadieskolor - Skolkuratorers perspektiv på och erfarenheter av förebyggande och åtgärdande arbete”

Författare: Hanna Gunnardo och Petronella Sparw

Studiens syfte har varit att få en insyn i hur svenska skolor arbetar förebyggande och åtgärdande mot mobbning. Det har även belysts vad mobbning är, varför -och var mobbning förekommer. En del i tidigare forskning tar även upp ett par av de antimobbningsprogram som utvecklats och som används på skolor runt om i världen. De forskningsfrågor som legat till grund för studien är följande: På vilka sätt går det praktiskt att arbeta förebyggande mot mobbning? Vilka konkreta åtgärder används när barn utsätts för mobbning? Studien fokuserar på det utsatta barnets roll.

Forskningsstudien har utgått från semistrukturerade intervjuer, som genomförts med sju skolkuratorer. Studien har haft en kvalitativ ansats. Resultatet har tolkats och analyserats utifrån tidigare forskning, litteratur och systemteori.

I intervjuerna framkom bland annat vilka barn det är som utsätts för mobbning. Hur skolan arbetar förebyggande genom exempelvis vänskapsveckor och teman. Även hur det konkreta åtgärdande arbetet, då mobbning uppstått, ser ut har beskrivits.

Innehållsförteckning

Abstract.....	ii
Sammanfattning.....	iii
1. INLEDNING.....	1
2. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR.....	1
3. BAKGRUND.....	2
3.1 Vad är mobbning och var sker den?.....	2
3.2 Skolans ansvar.....	4
3.3 Begreppsdefinitioner.....	5
3.3.1 Mobbning.....	5
3.3.2 Offer.....	5
3.3.3 Kränkande behandling.....	6
3.4 Aktuella lagrum.....	6
3.4.1 Skollag (2010:800).....	6
4. Tidigare forskning.....	7
4.1 Mobbning.....	8
4.2 Förebyggande arbete.....	10
4.3 Åtgärdande arbete.....	11
4.4 Konsekvenser av mobbning.....	12
5. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER.....	13
5.1 Systemteori.....	14
5.2 Ekologisk systemteori.....	14
6. METOD.....	16
6.1 Datainsamlingsmetod.....	17
6.2 Avgränsningar.....	17
6.3 Semistrukturerade intervjuer.....	17
6.4 Urval.....	18
6.5 Genomförande.....	19
6.6 Analys.....	20
6.7 Studiens kvalitet.....	20
6.8 Etiska överväganden.....	21
7. RESULTAT.....	23
7.1 Utsatthet.....	23
7.1.1 Offer.....	23
7.1.2 Kränkningar.....	24
7.1.3 Maktstrukturer.....	25
7.2 Förebyggande arbete.....	27
7.2.1 Språkbruk.....	27
7.2.2 Enkäter.....	29
7.2.3 Teman och vänskapsveckor.....	29
7.2.4 Regler och gränssättning.....	30
7.3 Åtgärdande arbete.....	31
7.3.1 Trygghetsärende / Kränkningsanmälan.....	31
7.3.2 Föräldrakontakt.....	32
7.3.3 Samtal med kurator.....	33
7.3.4 Organisatoriska och strukturella åtgärder.....	33
8. Analys.....	34

8.1 Utsatthet	35
8.2 Förebyggande arbete.....	36
8.3 Åtgärdande arbete	38
9. DISKUSSION.....	38
9.1 Resultatdiskussion.....	38
9.2 Metoddiskussion	39
9.3 Relevans för socialt arbete	41
9.4 Framtida forskning.....	42
9.5 Slutsatser	43
Litteraturförteckning	45
Bilagor	49
Bilaga 1: Första förfrågan inför intervju.....	49
Bilaga 2: Andra förfrågan inför intervju.....	50
Bilaga 3: Intervjuguide.....	51

1. INLEDNING

Mobbning är ett ständigt aktuellt ämne som de allra flesta har någon tanke eller åsikt om. Under studiens gång har det framkommit att det finns mycket forskning kring ämnet, men trots att mycket kunskap finns är det svårt att helt eliminera mobbning.

I januari 2020 blev FN:s Barnkonvention lag. Detta innebär att det blev lag på bland annat att barn ska skyddas från alla former av psykiskt eller fysiskt våld, vilket beskrivs i artikel 19 (Barnkonventionen). Då barnen, på grund av den svenska skolplikten, vistas större delen av sin tid i skolan blir det således lärarnas ansvar att skydda barnen från våld under skoltiden. I Sverige finns inte mobbning som rättsligt begrepp, det är alltså inte straffbart att mobba någon. I 6 kap. skollagen (SFS 2010:800) finns det istället krav på att kränkande behandling, oavsett omfattning och frekvens, ska åtgärdas. I skollagen (SFS 2010:800) 6 kap. beskrivs det att åtgärder ska finnas mot kränkande behandling.

Det är även lagstadgat i 6 kap. Skollagen (SFS 2010:800) att varje skola ska ha en plan mot kränkande behandling, en plan som ska upprättas en gång per år. Planen ska innehålla de åtgärder som behövs för att förebygga och förhindra kränkande behandling av barn och elever. Planen ska vidare redogöra för vilka av dessa åtgärder som planeras att påbörjas eller genomföras under det kommande året, vilket är huvudmannens ansvar.

Vårt fokus har varit att se till skolan som helhet men då lärare arbetar mer med enskilda klasser har vi valt att inrikta oss på skolkuratorer eftersom de kommer i kontakt med samtliga elever på en skola. Genom en nyfikenhet på hur skolors praktiska arbete ser ut har skolkuratorers berättelser och beskrivningar om det praktiska arbete som sker förebyggande och åtgärdande vid mobbning varit av intresse att studera.

2. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Det övergripande syftet med studien är att fördjupa kunskapen om hur det praktiska arbetet mot mobbning bland barn i svenska låg- och mellanstadieskolor ser ut. Vidare avsikt är att undersöka vad skolan gör i de enskilda fallen av mobbning samt också på gruppnivå få en mångfasetterad syn på skolans arbete mot mobbning.

Utifrån syftet har följande frågor skapats:

- Hur beskriver skolkuratorer det praktiskt förebyggande arbetet mot mobbning på svenska skolor?
- Vilka konkreta åtgärder används i skolan när barn utsätts för mobbning?

3. BAKGRUND

I kommande avsnitt presenteras bakgrund för studien där skolans ansvar, relevant lagstiftning och begreppsförklaringar presenteras i syfte att underlätta för läsaren. Utifrån det problemområde studien är inriktad på presenteras tidigare forskning med utgångspunkt i fyra teman; Vad är mobbning, vilka förebyggande insatser finns, hur ser det åtgärdande arbetet ut mot mobbning och en mindre del om mobbningens konsekvenser.

3.1 Vad är mobbning och var sker den?

Vad som egentligen räknas som mobbning kan vara svårt att avgöra eftersom även bråklek är vanligt förekommande bland barn. Därför är det av relevans inför kommande forskning att med hjälp av litteratur skilja på begreppens betydelse. Enligt Coloroso (2003) är mobbning en medveten, avsiktlig och övervägd illvillig, elak handling som avser att skada, skrämja och hota en annan. Bråklek beskrivs på ett flertal olika sätt, bland annat när barnen skojbråkar och de skrattar och leker tillsammans även efteråt. Bråklek karakteriseras av när den starke låter den svagare vinna, när lätta slag eller låtsasslag används som inte nuddar den andra personen samt när personerna byter roller efter ett tag eller när många är med i leken (Sharp & Smith, 1996).

Mobbning definieras som när ett barn eller elev blir utsatt för kränkande behandling, trakasserier eller sexuella trakasserier vid upprepade tillfällen. Begreppet mobbning används inte i skollagen utan där förekommer istället ordet kränkningar (Skolverket, 2019). Mobbning kan uttryckas på många olika sätt (BRIS, 2019). Det kan förekomma psykisk mobbning där klasskompisar suckar eller skrattar så fort den utsatte säger något. Det kan förekomma fysisk mobbning som innebär att systematiskt bli knuffad, slagen eller att få sina kläder förstörda. Det kan också handla om verbal mobbning, att bli hånad och retad på grund av sitt utseende eller att få ett smeknamn som alla använder mot ens vilja. Ett

barn som blir utsatt för mobbning riskerar på så sätt att tappa tron på sig själv eftersom mobbning sänker självförtroendet och barnet tappar en del av tron på sig själv.

En hel del av de barn som blir mobbade visar eller berättar inte det för någon. En del försöker dölja det för de är rädda, inte vet hur de ska berätta, inte har någon att berätta för eller skäms för att bli mobbat. En del av offren försöker ändra på sig för att slippa bli utsatta, vilket aldrig brukar hjälpa. Det finns en del tecken på att barn mobbas. Dessa kan vara att barnet aldrig eller väldigt sällan är med andra barn, barnet inte vill berätta något för föräldrarna, barnet ofta vill stanna hemma fast det inte är sjukt, sover eller äter dåligt, barnet verkar vara nedstämt och- eller oroligt utan att barnet berättar varför (ibid.).

Enligt Friendsrapporten (2019) svarar 19 % av eleverna i årskurs tre till sex att de upplever att de blivit mobbade av andra elever under det gångna året. Forskning visar att två till tre gånger så många elever blir mobbade i skolan, jämfört med på vägen till och från skolan. Runt 50–75 procent av mobbningen äger rum under rasterna. Då förekommer den på skolgården, i korridorerna eller på mer undanskymda platser där personal inte upptäcker den. Friends genomförde mellan 1 augusti 2018 och 1 juni 2019 en undersökning på 23 171 elever i svenska skolor, varav 9 259 elever i årskurs F till tre och 7 191 i årskurs tre till sex. Dessa elever fick svara på frågor om var de känner sig otrygga och var mobbningen sker. De som går i årskurs tre till sex listar de otrygga platserna i skolan som 22 % toaletterna, 18% omklädningsrum och 7 % skolgården. Mobbning uppges även ske under lektionerna. Därför är det viktigt med uppmärksamma lärare som slår ned på alla sådana tendenser, för att direkt visa att det inte är ett acceptabelt beteende.

Offer reagerar olika på mobbning genom exempelvis undvikande- och eller flyktbeteenden. Det kan vara genom att inte gå till vissa lektioner, inte gå till skolan alls, rymma hemifrån eller vägra gå till vissa platser. I extrema fall förekommer även självmordsförsök eller självmord Olweus (1993). Barn som är utsatta under en längre tid upplever dessutom en lägre känsla av sammanhang och meningsfullhet och har större risk att hamna i ett långvarigt utanförskap. I de ungas berättelser har relationer en stor roll när de beskriver psykisk ohälsa. Det sociala samspelet är väldigt viktigt och de negativa känslor som följer när detta spel inte fungerar, är därför en viktig dimension av psykisk ohälsa. Konsekvenserna för mobbning kan även fortsätta in i vuxenlivet. I Olweus (1993) longitudinella studie framkom att unga vuxna som varit offer för mobbning, visade fler symptom på depression och lägre självkänsla än de som inte utsatts för mobbning.

3.2 Skolans ansvar

Skolan är utan tvekan den plats där den största delen av mobbningen äger rum. Detta betyder att det på både skolledning och lärare läggs ett särskilt ansvar (Olweus, 1999), vilket regleras i skollagen. I skollagen (SFS 2010:800) beskrivs att all personal i skolan och förskolan är skyldiga att anmäla kränkande behandling, trakasserier och sexuella trakasserier som de får kännedom om, som sker i samband med förskolans eller skolans verksamhet, till rektorn. Rektorn måste därefter anmäla vidare ärendet till huvudman, vilken är kommunen. Personal är skyldig att anmäla oberoende på hur de fått reda på att kränkningen skett. Exempelvis kan ett barn eller elev berätta om en kränkning för personalen eller kan personalen själv se eller höra något som kan vara en kränkning.

Det är aldrig personalens uppgift att värdera hur allvarlig en händelse är innan de gör anmälan till rektorn. Rektorn ska inte heller göra någon värdering av händelsen innan de anmäler vidare till huvudmannen. Anmälan ska göras skyndsamt. Huvudmannen är skyldig att se till att det finns ett målinriktat arbete för att motverka kränkande behandling. Huvudmannen ska se till att förskolor och skolor genomför åtgärder för att förhindra och förebygga att elever utsätts för kränkande behandling. Det är även huvudmannens ansvar att se till att skolor och förskolor tar fram en plan mot kränkande behandling. Den planen ska innehålla en översikt över de åtgärder som behövs för det förebyggande och åtgärdande arbetet (skolverket, 2019).

I Friendsrapporten (2019) har organisatoriska framgångsfaktorer sammanställts för att förebygga mobbning. Där beskrivs att det inte finns någon universell metod för att stoppa mobbning, men det finns vissa insatser i det förebyggande arbetet mot mobbning som får genomgående stöd i forskningen. Det första är att utgå från sin specifika skola och göra en kartläggning för att få kunskap om vad som behöver göras. De insatser som väljs ut behöver vara väl förankrade i skolans verksamhet och för dess specifika utmaningar. Vidare ska en hela-skolan-ansats antas, vilket beskrivs som grundläggande för ett effektivt arbete mot mobbning. Skolledning, lärare, skolpersonal, elever, vårdnadshavare/föräldrar bör vara delaktiga i arbetet vilket ska integreras i undervisningen och genomsyra skolans verksamhet. Nästa del är att skapa förtroendefulla relationer. Om det finns varma och förtroendefulla relationer mellan lärare och elever läggs en grund för en trygg skola. Det kan öka chansen att eleverna anförtror sig till vuxna när de själva eller andra blir illa behandlade. Varje elev behöver ha minst en vuxen i skolan som den litar på. En

framgångsfaktor är att involvera eleverna. På de skolor som har högt elevinflytande har eleverna även högre betyg och där förekommer mindre mobbning. Om eleverna är aktivt engagerade i skolans trygghetsarbete ökar chansen för att eleverna ska uppfatta insatserna som viktiga och trovärdiga. En skola kan präglas av en laddad, konfliktfylld kultur på grund av auktoritärt ledarskap eller maktförhållanden. Att istället ha en kultur som vilar på demokratiska värderingar ökar elevernas förmåga att interagera på ett respektfullt och tryggt sätt. Därför är en framgångsfaktor att fokusera på skolkulturen. De skolor som satsar på att öka kunskaperna om mobbning hos elever, vårdnadshavare och personal ökar också kompetensen för att förebygga och vidta åtgärder då mobbning uppstått. Den sista framgångsfaktorn som listats är att eleverna behöver känna ett förtroende för trygghetsarbetet och känna att personalen lever som de lär. Det handlar om att arbetet inte bara blir något som görs under lektionstid, utan genomsyrar de vuxnas agerande under hela skolgången (ibid.).

3.3 Begreppsdefinitioner

3.3.1 *Mobbning*

I denna studie definieras mobbning som att någon blir utsatt för kränkningar av en eller flera individer, upprepade gånger samt att den som blir utsatt känner att den befinner sig i ett underläge och har svårt att försvara sig. I tidigare forskning beskriver Colorosso (2003) mobbning som en medveten, avsiktlig och övervägd fientlig handling som avser att skada, skrämja och hota. Mobbning kan innehålla våld eller hot om våld. Det kan förekomma på skolor, arbetsplatser, inom ett grannskap eller i andra sammanhang där det finns grupperingar. Ordet mobbning förekommer i Sverige från 1969 (Nationalencyklopedin, u.å).

3.3.2 *Offer*

I en internationell kvantitativ studie (Haynie, m.fl., 2001) beskrivs de som utsätts för mobbning som offer. Offer beskrivs ofta ha sämre självförtroende och är vanligtvis tysta, försiktiga och känsliga individer. Vid jämförelse med icke utsatta individer har offer visat sig vara mer oroliga, deprimerade, tillbakadragna och rädda för nya situationer. Offer

beskriver sig som mer ensamma och mindre glada i skolan, de har färre bra vänner än vad andra elever säger sig ha. Forskning har även pekat på att offer, speciellt tjejer, är oroliga för att bli utanför i sociala sammanhang eller negativt granskade av sina skolkamrater. Offer reagerar olika på mobbning genom exempelvis undvikande- och eller flyktbeteenden. Det kan vara genom att inte gå till vissa lektioner, inte gå till skolan alls, rymma hemifrån eller vägra gå till vissa platser. I extrema fall förekommer även självmordsförsök eller självmord (Haynie, m.fl., 2001).

3.3.3 Kränkande behandling

En kränkande behandling definieras som ett uppträdande som kränker ett barns eller elevs värdighet fast det inte räknas som en diskriminering enligt diskrimineringslagen. Att bli utsatt för kränkande behandling är alltid oönskat av den utsatte. För att det ska ses som kränkande behandling enligt lag måste kränkningen vara tydlig och märkbar. Den som utsätter någon för kränkning måste förstå att det är en kränkande handling den utfört. Vad som är en kränkning eller kränkande behandling måste utredas i varje enskilt fall. En kränkande behandling kan utföras av en eller flera personer. Den/de riktar behandlingen mot en eller flera. Barn och elever kan även utsättas för kränkande behandling av skolpersonal. Kränkningar kan förekomma enstaka gånger eller vara systematiska. Det kan vara synliga, uppenbara kränkningar i form av nedsättande ord, förlöjligande eller att man slår någon. Det kan även vara mer osynliga kränkningar i form av att sprida rykten och frysa ut den utsatte. Kränkningar förekommer ofta via internet på sociala medier (skolverket.se, 2019).

3.4 Aktuella lagrum

3.4.1 Skollag (2010:800)

I skollagen (2010:800) finns bestämmelser om skolväsendet som förklaras tydligare i 1 §. Utbildning inom skolväsendet anordnas av det allmänna och av enskilda enligt 2 kap. 2 – 6 §§. Skolväsendet omfattar skolformerna förskola, förskoleklass, grundskola, grundsärskola, specialskola, sameskola, gymnasieskola, gymnasiesärskola, kommunal vuxenutbildning och särskild utbildning för vuxna. I lagen om skoländring (2015:482)

beskrivs att i skolväsendet ingår också fritidshem som kompletterar utbildning i förskoleklass, grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan och vissa andra utbildningsformer.

I 6 kap. Regleras åtgärder mot kränkande behandling. Ändamålet är att motverka kränkande behandling av barn och elever. Bestämmelser som gäller förbud mot diskriminering i samband med verksamheten finns i diskrimineringslagen. I 3 § definieras elev, barn och personal. Elev är en som utöver vad som anges i 1 kap. 3 § den som söker annan utbildning än förskola enligt denna lag, barn är den som deltar i eller söker plats i förskolan eller annan pedagogisk verksamhet enligt 25 kap., personal är anställda och uppdragstagare i verksamhet enligt denna lag, och kränkande behandling är ett uppträdande som utan att vara diskriminering enligt diskrimineringslagen (2008:567) kränker ett barns eller en elevs värdighet.

De aktiva åtgärderna och målinriktade arbetet regleras i 6 §. Inom varje särskild verksamhet ska ett målinriktat arbete bedrivas för att motverka kränkande behandling av barn och elever. I efterföljande årsplan ska en redogörelse för hur åtgärderna genomförts tas med. Det är även enligt 9 § förbud mot kränkande behandling, personal eller huvudman får inte utsätta barn eller elev för kränkande behandling. I 10 § beskrivs skyldigheten att anmäla.

4. Tidigare forskning

Med tanke på studiens syfte har tyngdpunkten i sökning efter relevant forskning lagts på den som blir utsatt för mobbning. Syftet är också att undersöka hur skolan hanterar mobbning förebyggande, samt vilka åtgärder som används när barnet utsatts för mobbning. Fokus har lagts vid elever och skolpersonal på svenska skolor och ett fåtal internationella studier berör elevers upplevelse av mobbning. Teoretiska begrepp som tagits upp i de aktuella studierna kan kopplas till socialt arbete, psykologi och sociologi. Utifrån studiens problemområde har vi fokuserat på tidigare forskning utifrån fyra teman; Vad är mobbning, vilka förebyggande insatser finns, hur ser det åtgärdande arbetet ut mot mobbning och mobbningens konsekvenser.

Sökningar har genomförts i Jönköping Universitys databas Primo och Google Scholar. De sökord som använts är; mobbning, mobbning i skolan, mobbning bland barn,

förebygga mobbning, åtgärder mobbning, bullying in school, bullying swedish elementary school, preventions against bullying, actions against bullying. Sammanställningen baseras på vetenskapliga artiklar och litteratur.

4.1 Mobbing

I internationell forskning (Menisini & Salmivalli, 2016) beskrivs mobbning som ett av de vanligaste uttrycken för våld under skolåren. För cirka 40 år sedan började det forskas om mobbning och definierades från början som aggressiva, avsiktliga handlingar som utförs av antingen en grupp eller en enskild individ flera gånger där offret inte kan försvara sig. Trots att det funnits viss oenighet över definitionen har de flesta forskare ändå enats om att mobbning är då utövaren har för avsikt att skada och en obalans av makt mellan utövaren och offret finns samt att det sker vid upprepade tillfällen.

I artikeln (Menisini & Salmivalli, 2016) beskrivs tre kriterier som krävs för att kunna definiera ett aggressivt beteende som mobbning. Dessa kriterier är repetition, en obalans i makt och avsiktlighet. Mobbing definieras ofta som ett systematiskt maktmissbruk bland kamrater. Mobbing kan bestå av verbala attacker då utövaren kallar den utsatte för elaka ord, det kan bestå av fysiska attacker då den mobbade blir slagen, sparkad eller att utövaren tar sönder den utsattes saker. Mobbing kan även vara av social karaktär då den utsatta blir utfrysad eller blir utsatt för ryktesspridning.

När mobbing sker är det en viss dynamik mellan utövare och offer där den som mobbar får ökad makt och den som mobbas förlorar sin makt, därför är det svårt för offret att klara av och stå ut med problemen. En maktobalans kan komma från fysisk styrka, social status eller gruppstorlek om en grupp riktar in sig på en enskild person. Makt kan också nås genom att använda sig av en persons svagheter för att skada den. Mobbing är ett globalt erkänt allvarligt och komplicerat problem (Menisini & Salmivalli, 2016). I en studie som gjorts av Osbeck, Holm och Wernersson (2003) beskrivs ett förhållande mellan kränkande behandling och normer i skolan. Där framkommer i en enkätundersökning bland elever att den som löper störst risk för kränkningar i skolan är den som är avvikande, annorlunda eller udda. Detta visar tydligt på att eleverna uppfattar att det finns normer och oskrivna regler för hur de ska vara och bete sig i skolan primärt i förhållande till kamrater (Baier & Svensson, 2018). Dessa normer kan vidare tolkas, och beroende på hur väl eleverna svarar upp mot dem, utgöra grund för en social hierarki (Osbeck, Holm &

Wernersson, 2003). Detta innebär då att de som faller utanför normen, eller medvetet bryter mot den, alltid utgör ett potentiellt hot mot den hierarki som följer på grund av normerna, vilket leder till att inte alltför många individer kan tillåtas bryta mot dessa. Dock finns det de som kan komma undan med en normöverträdelse och blir då beundrade av de andra eleverna, de anses ha en egen stil. Andra riskerar däremot att bli utsatta för kränkningar där syftet kan antas vara att få dem att iaktta normerna. Den som utför kränkningarna får samtidigt möjlighet att markera sin egen sociala position.

Beckman & Hagquist (2015) tar upp i sin studie, som undersöker synen på mobbning och antimobbning i skolan, att den sociala hierarkin som alla människor på något sätt är underordnade även spelar en viktig roll i mobbningen. Den sociala statusen har ett viktigt inslag i både vuxnas och barns liv. Det finns en formell struktur av de sociala relationerna som formaliseras i de vardagliga miljöerna. I skolan syns detta till exempel då eleverna rangordnar varandra efter status och popularitet. Individer kan använda sig av olika strategier för att uppnå sina mål. Att agera aggressivt eller mobba någon kan göra att man får social dominans i gruppen. De som mobbar ses ofta som tuffa och de strävar efter makt, status och popularitet. Offret ses däremot ofta som udda och avvikande. De som stämplas som offer hamnar ofta längst ner i den sociala hierarkin och det kan skapa stora problem för eleven i skolan då det kan leda till att de utesluts ur gruppen. När en elev väl ses som offer så är det mycket svårt för eleven att sedan ändra sin sociala status (Beckman & Hagquist, 2015).

I en studie (skolverket, 2019) där svenska skolor arbetar med ett framgångsrikt förebyggande arbete mot mobbning, jämförs de med skolor som inte arbetar lika framgångsrikt. Där framkommer olika faktorer som påverkar mobbning och även vilka faktorer som gör vissa skolor mer framgångsrika inom arbetet mot mobbning. I denna studie, publicerad av Söderström (2013), jämförs en grupp svenska skolor där mobbningsfrekvensen är låg med en grupp skolor där mobbningsfrekvensen är hög. Den skillnad som ses mellan skolorna är att de skolor där mobbningsfrekvensen är låg och det är låg förekomst av kränkningar har en stabil organisation och arbetsmiljö som beskrivs som positiv. Eleverna har större tilltro till lärarna och beskriver även att de känner att lärarna bryr sig om dem. Eleverna upplever en större känsla av sammanhang. Det beskrivs även att skolans personal är mer överens om normerna för det sociala samspelet på skolan. I studien påvisas ingen skillnad i synen på mobbningens orsaker. På både de skolor där mobbning är vanligt förekommande och på de skolor mobbning inte är det, beskrivs

mobbingen ofta orsakad av personlighetsdragen hos den som mobbar eller blir mobbad. De som uppfattas som annorlunda till utseende eller har annorlunda klädsel blir ofta utsatta för mobbing. En annan förklaring är makt. Ytterligare en förklaring är gruppens betydelse, att elever hamnar i en utsatt position när nya elevgrupper bildas. Elever kan även mobbas på grund av sin bakgrund eller sociala position (ibid).

4.2 Förebyggande arbete

Skolverket (2019) beskriver att ett förebyggande arbete bör vara ett systematiskt och långsiktigt arbete som riktar sig till alla och ska vara en del av det vardagliga arbetet. Det ska finnas kunskap om hur diskriminering, trakasserier och kränkande behandling uppstår och vilka faktorer som skapar en trygg miljö, där alla barn och elever blir respekterade för dem de är. De ska också få möjlighet att med jämna mellanrum diskutera normer, attityder och hur goda relationer kan vårdas (Jenninger, 2015). För att en enhetlighet och förutsebarhet ska finnas födras det en tydlighet i rättsreglerna där de anger vilka omständigheter som gör reglerna tillämpliga och vika rättsföljder som då inträder. Skolpersonal påvisar att det är viktigt att se vilka elever det är som styr en grupp för att kunna motverka mobbing och kränkning (Söderström, 2013).

Det förebyggande arbetet ska innefatta en kompetensutveckling för personalen, för att möjliggöra en medvetenhet och kunskap om diskriminering, trakasserier och kränkande behandling. Personalen ska ges tid till att diskutera egna normer och attityder samt sådana som genomsyrar den pedagogiska verksamheten (skolverket, 2019). Rigby (2001) beskriver vad ett effektivt och väl underbyggt antimobbingsprogram bör innehålla. Antimobbingsprogrammet ska ge uttryck för skolans och personalens målsättning att främja sunda relationer mellan elever även att arbeta mot trakasserier och mobbing i alla former. Vad mobbing är ska tydligt definieras med tydliga exempel. Det ska vara tydligt att alla som bevittnar en mobbingssituation är skyldiga att stoppa den. Alla föräldrar och barn som oroar sig för mobbing uppmuntras att prata med skolan om problemen. Antimobbingsprogrammet ska beskriva hur skolan behandlar problemen. En plan för att kunna utvärdera antimobbingsprogrammet efter en kort tid, måste finnas.

Även Olweus har tagit fram ett skolövergripande antimobbningsprogram. De primära målen som antimobbningsprogrammet har handlar om att minska den befintliga mobbningen bland skolelever, att förhindra att det uppstår ny mobbningsproblematik samt att försöka uppnå bättre kamratrelationer i skolan. Antimobbningsprogrammet är baserat på fyra huvudprinciper. Vuxna i skolan, och idealiskt hemma, ska visa värme och positivt intresse i deras studenter, sätta tydliga gränser för oacceptabelt beteende, använda konsekvent, ej fysiskt eller skrämmande, negativa konsekvenser när regler bryts och fungera som auktoriteter och positiva förebilder. Dessa principer har blivit översatta till ett antal specifika interventioner på fyra nivåer: skolan, klassrummet, det individuella och i några kontexter, samhället. Av utvärderingen framkommer det att i ett antal storskaliga studier som gjorts i Norge har antimobbningsprogrammet visat sig ha effekt i norska skolor. Däremot har utvärderingen av programmet i olika miljöer i USA inte varit enhetliga. Det går dock se att resultaten från de amerikanska studierna har visat en positiv inverkan vad gäller exempelvis elevernas självrapportering vid mobbning samt markant tillbakagång i samband med fysisk mobbning. Det pågår ytterligare studier av programmet i USA och i andra länder, vilket kommer ge användbar information om effektiviteten i olika kulturella sammanhang med varierande grad av implementeringssäkerhet (Olweus & Limber, 2010).

4.3 Åtgärdande arbete

Trots det förebyggande arbetet som finns inom svenska skolor gäller det att kunna hantera situationen när mobbning redan uppstått. Om mobbningen inte lösts av berörda lärare och föräldrar är det rektorn som förväntas lösa det hela eftersom situationen som uppstått bryter mot skollagen. Utredningen ska bygga på det utsatta barnets berättelse och inte på föräldrars anklagelser eller lärares bedömningar vad gäller om det var en konflikt eller mobbning, vem som startade det hela eller andra antaganden. Utredningen ska vara saklig och är till för att lösa problem långsiktigt. Detta för att hitta metoder som gör att liknande händelser inte ska kunna upprepas (Jenninger, 2015).

Efter de utredande samtalen med den elev som blivit mobbad visas det vara lätt att skolpersonal lägger all energin på att åtgärda problemen där konsekvensen blir att den utsatte blir lämnad. Fokus läggs då istället på utsättaren, den som mobbat. För att skapa ett åtgärdande arbete som är effektivt behöver de ansvariga för detta arbete ha en långsiktig kontakt med den som blivit utsatt. Det behöver också ske en uppföljning av de åtgärder

som vidtagits för att få reda på om de haft någon effekt. Den utsatta kan också behöva stöd från en vuxen för att stärka sitt självförtroende. Den vuxna kan hjälpa eleven att hitta verktyg för att själv kunna påverka sin situation och på så sätt känner den utsatta att den har makt över den egna situationen (Skolverket, 2019).

Alexius (2019) gör en kvalitativ studie av ärenden från Barn- och elevombudet vid Skolinspektionen. Detta för att belysa hur lagstiftningen hanteras i praktiken. Barn- och elevombudet är en verksamhet inom skolinspektionen som tar emot anmälningar mot bland annat skolor som brister i sina åtgärder mot att förhindra kränkningar. Studien omfattar ärenden som rör kränkningar mellan elever på mellanstadiet. Genom två slumpvisa tidsintervaller valdes de tjugo första ärendena som avslutats genom tillsynsbeslut. Vissa texter härrör direkt från de utsatta eleverna medan de största delarna av materialet har utformats av vuxna som lämnat information i kränkningsärendena. Om en elev beskrivit att den objektivt sett blivit kränkt menade Barn- och elevombudet att det inte spelade någon roll hur händelsen hade betecknats av uppgiftslämnaren, då det handlar om händelsen eleven upplevt. I analysen framkom att skolverksamheterna anförde i ett flertal av ärendena att de beskrivna handlingarna inte var kränkningar eftersom syfte att kränka, utifrån skolpersonalen tolkning, saknades. Ett tillrättavisande fastslogs av Barn- och elevombudet då det inte krävdes ett kränkande syfte eller insikt hos angriparen när det rörde sig om handlingar som var tydligt negativa. Alla typer av fysiskt våld, liksom hot och klart negativa verbala angrepp sågs i sig som typiskt kränkande. Det framkom även att de krav som ställs på skolverksamheter för att motverka kränkningar är föga konkretiserade. Lagens ordalydelse i 6 kap. 10 och 14 §§ skollagen visar på en hög ambitionsnivå för det kränkningsmotverkande arbetet. Förarbetet till dessa regler är emellertid mångtydiga och motsägelsefulla samt att antalet prejudikat som rör kränkningar är litet och främst omfattar fysiskt våld.

4.4 Konsekvenser av mobbning

Forskning på mobbningens kort- och långsiktiga konsekvenser ökade efter ett mycket uppmärksammat fall i Norge 1982 då tre pojkar tog sitt liv efter att de varit utsatta för allvarlig mobbning (Olweus, 1993). En tidig longitudinell forskningsstudie på mobbningens offer visade att det var troligt att de skulle lida av psykisk ohälsa senare i livet jämfört med de elever som inte utsatts. I en efterföljande studie där över 700 pojkar ingick

(Olweus, 1991), rapporterades att de som var offer för mobbning när de var 16 år hade större risk för att bli deprimerade när de var 23 år, jämfört med de som inte varit utsatta i tonåren. Det har genomförts få longitudinella studier om relationen mellan skolmobbning och senare internaliseringsproblem som till exempel depression (Ttofi m.fl. 2011).

Att vara inblandad i mobbning, som offer, mobbare, offer/mobbare eller vittne till mobbningen kan utgöra ett hot mot barnets välmående. En direkt eller samtida konsekvens av att vara utsatt för mobbning i barndomen är psykologiska reaktioner, psykologiska problem och beteendeproblem. Dessa problem kan framträda som ångest, depression, avhopp från skolan, psykotiska symptom, självmordstankar, mordtankar, tidig sexuell debut och graviditet (DeLara, 2018). Mobbning är även en riskfaktor för att utveckla ätstörningar hos barn. Bland äldre barn och ungdomar på gymnasiet, visar att de som mobbas för sin vikt uppvisar låg kroppstillfredsställelse, lågt självförtroende, höga depressiva symptom och har självmordstankar. Barn som utsätts på grund av sin kroppsstorlek lider av flera negativa fysiska- och psykiska hälsokonsekvenser som ger en livskvalitet som kan jämföras med människor med cancer. På längre sikt ger mobbningen även komplexa psykologiska effekter då ständiga larmreaktioner ändrar hjärnan och kan åtföljas av posttraumatisk stress. Barn som varit utsatta för mobbning uppvisade lägre kortisol än kontrollgrupper och detta var sammankopplat med ökade beteendeproblem (ibid). Det verkar även ge effekter i vuxenlivet. Långvariga effekter kan ses, i den generella hälsan och välmående som kan komma på grund av upplevelserna i barndomen är systematisk inflammation och ökad risk för diabetes och hjärtsjukdom. I en studie (Ttofi, Farrington & Losel, 2011) där runt 3000 vuxna australiensare deltog, upptäcktes sämre fysisk och psykisk hälsa hos de som var mobbade som barn. Tecken hittades också på samsjuklighet i den psykiska hälsan som generaliserad ångest, social ångest, depression, social fobi, panikångest och antisocial personlighet.

5. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER

Då utgångspunkten med denna studie är att fokusera på det förebyggande och åtgärdande arbetet mot mobbning i svenska skolor, känns det naturligt att välja en teori som först på något sätt kan förklara mobbning som fenomen. Därför har systemteori valts, generell- och ekologisk systemteori, då teorin är inriktad på grupprocessen och de olika faktorerna som påverkar samspelet i gruppen.

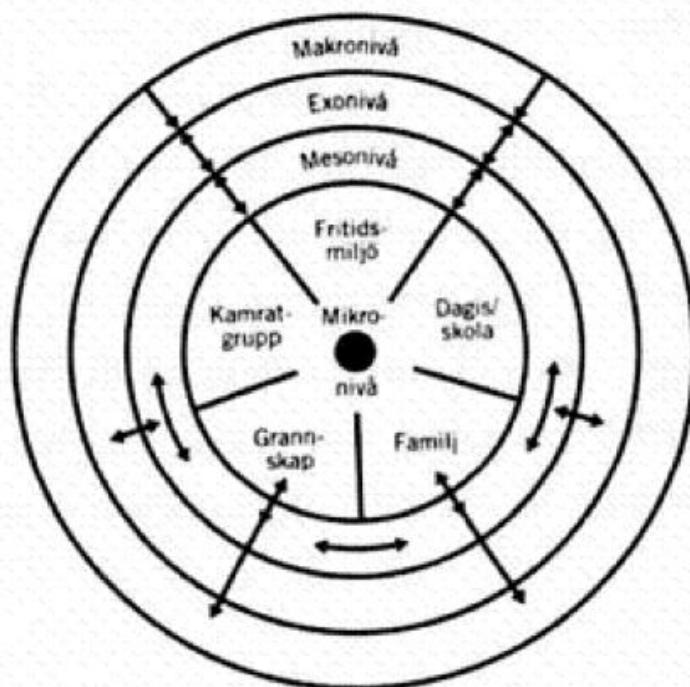
5.1 Systemteori

Grundaren till systemteorin var den österrikiske biologen Ludwig von Bertalanffy som levde 1901–1972. Teorin blev känd under 1950-talet då föreningen för systemteoretisk forskning startades (psykologiguiden, 2019). Grundtanken i teorin är att då fenomen undersöks ska de ses som delar i en helhet (Öquist, 2010). Relationen mellan de olika delarna är viktiga och avgörande för helhetens sätt att fungera och hur helheten hanterar förändringar. Det är samspelet mellan formen (strukturen) och funktionen, oavsett innehåll, som är det intressanta (Öquist, 2010). Hur a påverkar b blir avgörande för hur b påverkar a i sin tur (psykologiguiden, 2019).

Varje komponent i ett system är ett system i mindre enheter. Utanför det system som undersöks finns en omvärld som även den kan intressera, ett så kallat suprasystem. För att få förståelse för och för att hantera en individs, grups eller familjs situation går man till de system individen, familjen eller gruppen har relationer till. Men för att ett system ska kunna utföra ett arbete mot ett mål måste det finnas kopplingar mellan de olika nivåerna och delarna i systemet (psykologiguiden, 2019). Dessa kopplingar kan exempelvis vara gemensamma normer och värden, som utgör länkar och skapar anknytningar mellan systemets delar (Öquist, 2010). För att möjliggöra ett gemensamt arbete mot ett mål används rutiner som en slags termostat i de system man ingår i. Tiden ses som en rutin för att skapa nya mönster som leder till en ordning i systemet. Ledarens uppgift, liksom lärarens, handlar om att ställa in termostaten i klassrummet. Att ange tonen och klimatet samt ingjuta hopp och mening hos eleverna (Öquist, 2010). Med en systemteoretisk utgångspunkt finns möjlighet att minska kränkande handlingar genom att föra in ny, frisk data i systemet. Det kan vara att läraren arbetar med olika grupsammansättningar, bryter vissa mönster eller för in nya ingångsvinklar (Öquist, 2010).

5.2 Ekologisk systemteori

Inom den ekologiska systemteorin är forskarna intresserade av samspelet mellan den enskilda individen och dess omgivande miljö. Den amerikanska utvecklingspsykologen Urie Bronfenbrenner utarbetade denna teori som en reaktion på att inte enbart studera utvecklingen utifrån den enskilda individen utan han ville istället påvisa att utvecklingen påverkas av dess sammanhang. I interaktionen med olika omgivningsfaktorer sker en utveckling som pågår hela livet vilket gör teorin lämplig över tid (Andersson, 2013).

Figur 1. Bronfenbrenners utvecklingsekologiska modell tolkad av Andersson (2013).

Bronfenbrenners utvecklingsekologiska modell omfattar fyra olika analysnivåer som alla omsluter varandra. Bronfenbrenner (1979) beskriver den ekologiska miljön som en rysk docka då barnet är den minsta dockan som omsluts av andra. I mitten finns individen, barnet, och runt om dess närmiljö. Det är på mikronivå som interaktionen mellan barnet och dess närmiljö sker då närmiljö kan vara familjen eller skolan. Enligt Bronfenbrenner (1979) beskrivs ett mikrosystem som en individs subjektiva upplevelse av de rådande förhållanden som utspelar sig i individens omgivning, när roller, aktiviteter och mellanmänniska relationer utspelas. De olika mikrosystemen eller närmiljöerna utgör individens omgivning. Barnet är delaktigt i flera mikrosystem som hemmet, skolan, fritidshemmet och lekplatsen. Det som händer hemma kan påverka det som händer i skolan och tvärtom. Alla närmiljöer påverkar varandra. Därefter kommer mesonivån som kan liknas vid en mellanhand då interaktionen mellan olika närmiljöer sker. Mesosystem innefattar relationer mellan två eller flera omgivningar inom systemet, som exempelvis mellan skolan och hemmet, där barnet befinner sig (Bronfenbrenner, 1979). Detta i sin tur leder till ett system som inte barnet ingår i, men som ändå påverkar barnet och det är exonivån. Det kan exempelvis vara vårdnadshavares arbetsplats eller skolans organisation som tar beslut som indirekt påverkar barnet. I exosystemet ingår omgivningar där en

individ inte vistas, men vilken individens utveckling påverkas indirekt av. Det som händer i de omgivningarna påverkar miljön som individen befinner sig i. (Bronfenbrenner, 1979). Exosystemet omfattar alltså olika förhållanden som råder i ett samhälle. Exempel på exosystem kan vara föräldrars arbetsplats eller skolans organisation som tar beslut som indirekt påverkar barnet.

Det sista och mest övergripande systemet är makronivån. Det handlar om samhälleliga faktorer som exempelvis normer, värderingar, lagstiftning och religion. De påverkar barnet både på ett indirekt och direkt sätt (Andersson, 2013). De system som återfinns på mikronivå går fysiskt att skilja åt, medan de system som finns på de andra nivåerna inte är så lätta att avgränsa i tid och rum, utan benämns istället som latenta miljöstrukturer. Alla nivåer och dess system samspelar med varandra och är i ständig rörelse (Klefbeck & Ogden 2003). Bronfenbrenners utvecklingsekologiska modell bidrar på så sätt till en förståelse och skildring av hur den omedelbara och den mer omfattande miljön hänger samman och hur de genom ömsesidig påverkan skapar barns uppväxtmiljö (Klefbeck & Ogden 2003). Bronfenbrenner arbetade även i sin teori med att förstå interaktionen mellan arv och miljö. Att ta hjälp av andra teorier såg han som en möjlighet för att studera eller åtgärda. Ett exempel gäller studier av kognitiva processer. Bronfenbrenner är kritisk till att fokusera på att finna det som är gemensamt, det universella, utan betonar istället vikten av att studera variation i kognitiva processer. Detta görs i förhållande till familjesammansättning, kamratgrupp, etniska skillnader i barnuppfostringsmönster, social klass eller livsstil. Människan är inte bara en produkt av sin omgivning utan är även med och skapar sin omgivning.

Genom sin kapacitet till språk och tänkande bidrar hon till att skapa sin omgivning, som därigenom också blir symbolisk till sin natur och inte bara kognitiv till struktur och innehåll utan också känslomässigt, socialt och motivationellt laddad (Andersson, 2013, s. 212–213).

6. METOD

Uppsatsen har en kvalitativ forskningsansats där sju semistrukturerade intervjuer genomförts, med skolkuratorer i södra Sverige. Då vi intresserat oss för mobbning och hur svenska skolor arbetar med frågan har studien utgått från två frågeställningar. För att få

svar på dessa frågeställningar och även få ett djup i svaren har kvalitativa intervjuer med skolkuratorer verksamma inom låg- och mellanstadiet gjorts. Informationsbrev har skickats till fem olika kommuner där urvalet har koncentrerats till kuratorer på låg- och mellanstadieskolor. Förfrågningarna har skickats direkt till respektive skolkurator, sammanlagt till cirka 30 skolkuratorer. Av dessa fem kommuner valde kuratorer inom fyra kommuner att delta. Yrkeserfarenheten bland deltagarna inom det aktuella området sträcker sig från ett år upp till fyra år. Respektive intervju pågick i cirka en timma.

Formellt gjordes inga observationer inom ramen för studien men det skedde ändå iakttagelser i samband med intervjuerna. På två skolor tillfrågades några elever om de visste var kuratorn satt, varav de på den ena skolan inte hade någon aning.

6.1 Datainsamlingsmetod

Studien inriktar sig framförallt på att se skolkuratorers erfarenheter, planering kring arbetet förebyggande mot mobbning och det åtgärdande arbetet som sker. Både det praktiska och det mer strukturerade, konkreta arbetet. För att kunna ägna full uppmärksamhet åt respondenten och få så uttömmande svar på frågorna som möjligt, har vi valt att göra enskilda kvalitativa intervjuer. Detta även för att ge respondenten chansen att kunna utveckla och förtydliga sina tankar och svar. Då tre av de tillfrågade inte hade möjlighet att träffas för personlig intervju, skickades ett mail med frågeschema till dem som de sedan svarade på i ett enskilt mail. Vid eventuella följdfrågor hade vi möjlighet att maila de till respondenterna och på så sätt fortsätta intervjun. Vi har även varit intresserade av att höra de intervjuade kuratorens egna uppfattningar och tankar om det studerade ämnet.

6.2 Avgränsningar

Inriktningen som gjorts är mobbning bland barn på låg- och mellanstadieskolor, vilket har begränsat denna studie. I studien riktas fokus mot de som utsätts för mobbning och mindre fokus läggs på de som mobbar. De som intervjuats är skolkuratorer som arbetar inom skolans elevhälsovård. Inga barn eller elever har intervjuats i studien.

6.3 Semistrukturerade intervjuer

Som intervjuemetod valdes en semistrukturerad intervjuform. För den semistrukturerade intervjuformen har en intervjuguide med övergripande teman använts under

intervjutillfällena. I de skriftliga intervjuerna har ett fast frågeschema använts vilket kan ha begränsat svaren då varken frågor eller svar kunnat utvecklas. De personliga intervjuerna har däremot karakteriserats av en intervjuguide med en öppen och flexibel process, där frågorna kunnat omformulerats under intervjuens gång. Det finns också möjlighet att spontant ställa andra frågor som känns väsentliga under intervjuens gång (Bryman, 2011). Ett liknande tankesätt har Kvale och Brinkmann (2014) som menar att intervjuguiden bör innehålla en översikt över de ämnen som är avsedda att beröras. De beskriver också att frågorna som ställs bör vara korta och enkla och de understryker vikten av att intervjuaren har en förmåga att ställa följdfrågor. Den typen av följdfrågor kräver att intervjuaren uppvisar ett aktivt lyssnande samt går in med en öppen inställning inför det som framkommer under intervjun (Kvale & Brinkmann, 2014). Några av kuratorerna föredrog en intervjuform där det i förväg fastställdes ett frågeschema som skickats ut via mail. Alla blev tilldelade ett likadant frågeschema med specifika frågor som är ställda i en viss ordning. Syftet är att kunna säkerställa att kuratorernas svar kan sammanställas på ett jämförbart sätt när de skickat tillbaka sina svar via mail (Bryman, 2011). Inriktningen kring intervjuprocessen arbetades fram genom att fokusera på frågor som handlar om hur kuratorernas praktiska arbete mot mobbning ser ut samt deras ställningstagande till det systematiska arbetssättet. Guiden berör olika infallsvinklar med fokus på den som blir utsatt för mobbning. Frågorna är indelade utifrån skolkuratorns praktiska erfarenheter vad gäller det förebyggande arbetet, om det upprättats någon plan samt praktiska erfarenheter kring det åtgärdande arbetet. Frågorna har formulerats på ett sätt så att respektive infallsvinkel kan besvaras mot bakgrund av Kvale och Brinkmanns (2014) synsätt angående aktivt lyssnande. Vi valde att strukturera vår intervju då olika roller antogs där den ena personen höll i intervjun medan den andra hade ett aktivt lyssnande och fokuserade på aktuella följdfrågor.

6.4 Urval

Inför vårt urval har vi valt att fokusera på skolkuratorer på låg- och mellanstadieskolor då skolkuratorerna är med och bidrar till att skapa en trygg miljö för barnen. Åtta kuratorer från fyra olika kommuner i södra Sverige valde att delta i vår studie. Dagen innan en intervju skulle genomföras lämnade en kurator återbud på grund av sjukskrivning.

Därför blev det sju kvinnliga kuratorer som medverkade i studien. Fyra intervjuer ägde rum på skolor där kuratorn hade sin arbetsplats, medan tre istället valde att svara skriftligt

via mail. Ett icke-sannolikhetsurval har använts med en målstyrd inriktning, vilket innebär att urvalet inte sker på en slumpmässig grund. Ett målstyrt urval innebär istället att deltagarna väljs ut på ett strategiskt sätt så att stickprovet som görs faktiskt är relevant för de forskningsfrågor som formulerats (Bryman, 2011). Med detta som grund började vi med att skicka ut ett mail till skolkuratorer på låg- och mellanstadiet i fem kommuner i södra Sverige (bilaga 1). Vad gäller arbetslivserfarenheten som kurator varierar den från ett till fyra år.

6.5 Genomförande

Vi skickade ut ett mail med presentation av oss själva, beskrev syftet med studien samt att intervjun beräknades ta en timma. Information gavs i form av de övergripande forskningsetiska principerna samt om när vi önskade svar senast. Då svarsfrekvensen var låg och flera uppgav tidsbrist som skäl fick de möjlighet att välja vilken intervjuform de föredrog, muntlig personlig intervju eller skriftlig via mail. Till de som valde att svara skriftligt skickades istället en intervjuguide. De muntliga intervjuerna fokuserar istället på vad som sägs och hur det sägs (Bryman, 2011). Därför valde vi, efter samtycke från deltagarna, att spela in de intervjuerna med hjälp av våra mobiltelefoner. Detta för att vi inte på något sätt skulle missa viktig information som deltagarna redogjorde för, vilket innebar att vi kunde känna oss mer fria under intervjuerna, då vi inte behövde lägga vårt fokus på att anteckna. Istället kunde vi koncentrera oss på att uppfatta det som säs och därav följa upp intressanta perspektiv som uppstod under intervjuerna. Inspelningarna raderades av etiska skäl så snart filerna transkriberats.

I de fall intervjun skedde skriftligt skickades frågeschema från författarnas skolmail direkt till skolkuratorns arbetsmail. Då vissa inte gav tillräckligt utförliga svar skickades följdfrågor. De skriftliga intervjuerna sammanställdes med transkriberingen av de muntliga intervjuerna. De muntliga intervjuerna genomförde författarna tillsammans. Något som nämnts tidigare och som Kvale och Brinkmann poängterar är vikten av att lyssna och ha ett öppet förhållningssätt under intervjun. Då båda medverkade under intervjuns gång kunde vi också dela upp rollerna oss emellan vilket bidrog till att vi kunde fokusera på var sitt område. Detta tillförde en högre koncentration till intervjun, vilket innebar ett aktivt lyssnande. De fyra personliga intervjuerna varierade i tid och pågick mellan 25 min till en timma. Efter varje avslutad intervju transkriberades materialet från ljudinspelningarna.

6.6 Analys

Efter transkribering av intervjuerna användes en tematisk analysmetod vilket Bryman (2011) menar är ett av de vanligaste tillvägagångssätten gällande analys av kvalitativa data. Det poängterar även Braun och Clarke (2006) och beskriver lite mer ingående hur metoden ska preciseras. Tematisk analys är en flexibel analysmetod inom kvalitativa data som syftar till att identifiera, analysera och hitta teman som är aktuella för forskningsfrågorna. Ett tema fångar upp något som är viktigt i relation till forskningsfrågan och representerar på så sätt datauppsättningen betydelse. Processen inom den tematiska analysen börjar redan vid granskningen av de meningsbärande enheterna då möjliga teman urskiljs och skrivs ner. Den tematiska analysen är av induktiv karaktär, vilket innebär att kodningsprocessen inte är anpassad till en redan befintlig kodningsram. Den kännetecknas istället av en öppen och transparant syn på det insamlade materialet (Braun & Clarke, 2006).

Med den tematiska analysen som utgångspunkt (Braun & Clarkes, 2006) startades analysprocessen med en transkribering av datamaterialet. Sedan lästes respektive intervju igenom, vilket skedde vid upprepade tillfällen för att skapa en helhetsbild av datauppsättningen. Därefter började kodningsprocessen som i det här fallet utfördes manuellt med hjälp av att olika färgmarkörer användes som på så sätt kunde indikera potentiella mönster i datamaterialet. Dessa identifierades sedan till meningsbärande enheter och koder som slutligen sorterades och möjliga teman kunde urskiljas mot bakgrund av de övergripande frågorna; Hur beskriver skolkuratorer det praktiskt förebyggande arbetet mot mobbning samt vilka konkreta åtgärder som används i skolan när barn utsätts för mobbning. De aktuella teman som framkom namngavs och definierades. I utformningen av resultatet användes citat som vi ansåg förtydligade viktiga delar av vårt insamlade material som sedan kunde relateras till forskningsfrågorna.

6.7 Studiens kvalitet

Inom den kvalitativa forskningen finns en motsvarighet till validitet, reliabilitet och generaliserbarhet som används i kvantitativ forskning. Dessa är trovärdighet, överförbarhet, pålitlighet och att styrka och konfirmera. Trovärdighet innebär att säkerställa att forskningen har utförts med de regler som finns samt att de resultat som framkommit rapporteras till de personer som är en del av studien för att dessa ska ha

möjlighet att bekräfta att forskaren har uppfattat det på rätt sätt. Överförbarhet handlar om att genom de kvalitativa studierna få fram ett djup, det vill säga fylliga och täta beskrivningar av materialet. Fokus ligger på det kontextuella unika och med hjälp av en tät beskrivning kan en bedömning göras på hur pass överförbara resultaten är till en annan miljö. Pålitlighet innebär att det skapas en fullständig och tillgänglig redogörelse av alla faser i forskningsprocessen för att på så sätt garantera att materialet är tillförlitligt. Det sista kriteriet är en möjlighet att styrka och konfirmera vilket betyder att forskaren ska ha en insikt om att det inte går att få någon fullständig objektivitet i forskningen men att den ändå försökt säkerställa att den agerat i god tro. Forskaren ska till exempel inte medvetet låta personliga värderingar påverka utförandet av och slutsatserna från en undersökning (Bryman, 2011).

Något som är viktigt i den kvalitativa intervjuforskningen är att det skapas en trovärdighet som genomsyrar hela studien (Bryman, 2011). Detta innebär att vi försökt vara medvetna och noggranna vad gäller att alla delar är med i forskningsprocessen, att det faktiskt finns en koppling mellan de frågor vi vill ha svar på och det som studien kommit fram till samt vikten av att förhålla sig objektivt genom hela analysprocessen. Genom de kvalitativa intervjuerna har fokus snarare varit på ett fylligare resultat än på en bredd i materialet. Detta har dock varit svårt att få fram i de skriftliga intervjuerna då det inte blir samma djup som i en muntlig intervju. Vårt intresse har varit att hitta unika meningsbärande enheter. Detta har konstruerats genom specifikt utvalda frågor som har riktat sig till ett litet men väl genomtänkt område och kan på så sätt kopplas till överförbarhet. Inför transkriberingsprocessen användes en gemensam metod för att undvika att tillvägagångssätten skulle skilja sig åt vilket bidrog till ett mer lättöverskådligt och pålitligt material. Sedan påbörjades en genomgång över hur analysen skulle genomföras. Båda författarna kom överens om att tillsammans utföra analysen av bland annat kodning och tematisering för att säkerställa ett gemensamt granskande synsätt. I vår studie kan också pålitlighet kopplas till den tematiska analys vi genomfört genom att analysprocessen redogörs steg för steg.

6.8 Etiska överväganden

Forskningen är en viktig del i den samhällsliga utvecklingen och därför ställs det krav på att forskningen inriktas på väsentliga frågor och att den håller hög kvalitet (Vetenskapsrådet, 2017). Detta krav kallas forskningskravet och innebär att kunskaper ska

kunna utvecklas och fördjupas samt att metoder ska förbättras. Det ställs samtidigt ett krav på att samhällets medlemmar upprätthåller ett skydd mot otillbörlig insyn. Detta krav kallas individskyddskravet och innebär att individer inte får utsättas för psykisk eller fysisk skada, förödmjukelse eller kränkning. Detta är en självklar utgångspunkt för det forskningsetiska övervägandet och kan konkretiseras i fyra allmänna huvudkrav på forskningen. Dessa beskriver Bryman (2011) mer ingående vilka är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Vi konkretiserade detta genom att informera om syftet med studien samt att deras medverkan var helt frivillig. Gällande konfidentialitetskravet meddelades att alla uppgifter som kom fram under intervjun skulle behandlas med största möjliga konfidentialitet samt att ljudinspelningarna skulle raderas efter transkribering. Vi har valt att inte skriva ut namnet på de kommuner eller skolor skolkuratorerna arbetar på, vi nämner heller inte skolkuratorerna vid namn utan kommer istället benämna dem i resultatdelen som skolkurator 1–7.

I samband med de etiska frågorna kring en intervjuprocess finns fyra riktlinjer som kan vara bra att känna till för en forskare. Kvale och Brinkmann (2014) benämner dem som informerat samtycke, konfidentialitet, konsekvenser och forskarens roll. De två förstnämnda berörs ovan medan konsekvenser innefattar en förståelse för den verkan som en kvalitativ studie kan ge. Det inbegriper både den skada som deltagarna kan lida av samt att deras deltagande i studien kan påverkas i ett större sammanhang genom att resultera i vetenskapliga fördelar. Vidare nämns om den personliga närheten och den intimitet som kan uppstå i forskningssituationer som kan leda till riskabla konsekvenser. Detta ställer krav på att forskaren sätter en gräns för hur långt den ska gå i sina frågor. Den sista riktlinjen, forskarens roll, handlar om ett moraliskt och etiskt ansvar där det ställs ett krav på att forskaren ska söka uppnå vetenskaplig kvalitet. Området betonar även vikten av en opartisk undersökning där forskarens roll är oberoende (Kvale & Brinkmann, 2014). Vår studie har en kunskapsgenererande utgångspunkt eftersom syftet är att genom intervjuer få en mångfasetterad syn på skolans arbete mot mobbning. Utgångspunkten har varit att på ett objektivt sätt gå in i studien, vi hade ingen förkunskap då vi mötte skolkuratorerna. Informationen nådde skolkuratorerna direkt vilket inte innebar några påtryckningar från till exempel rektor. Vi ser inga etiska risker med intervjuerna eftersom deltagarna, som är yrkesverksamma skolkuratorer, endast ska förmedla information om det praktiska och organisatoriska arbetet och inte är utsatta personligen. Inga intervjuer i studien har genomförts med barn eller elever.

7. RESULTAT

Studien är här uppdelad i en resultatdel och en separat analysdel. I kommande avsnitt presenteras studiens empiriska material med utgångspunkt i den tematiska analysen. Under analysen har följande kategorier och teman identifierats; utsatthet (offer, kränkningar, maktstrukturer), förebyggande arbete (språkbruk, enkäter, teman och vänskapsveckor, regler och gränssättning), åtgärdande arbete (trygghetsärende/kränkingsanmälan, föräldrakontakt, samtal med kurator, organisatoriska och strukturella åtgärder). Ambitionen är att lyfta de faktorer som framkommit och citat från de intervjuade skolkuratorerna vilka, då de anonymiserats, benämns som skolkurator 1 - 7.

7.1 Utsatthet

7.1.1 Offer

Under intervjuerna med skolkuratorerna framkom på flera håll att det kan finnas faktorer som är gemensamma för de utsatta barnen, offren. Flera kuratorer berättar om att det är de barnen som på något sätt sticker ut från normen i skolan och inte är som alla andra som lätt blir offer. Det framkommer även att det kan vara de elever som uppfattas som de jobbiga och stökiga som faktiskt är offer.

Om det är nån som är inblandad i mycket konflikter så vem vet, den kanske själv är ett offer. Vi har ju några, flest killar, som bråkar mycket med andra men så har det kommit fram att de faktiskt också är utsatta. Det kanske är den som hörs och syns mest, då går vi på dom och säger till men så kanske det är nån annan som startar det, som retas, så det där är lite komplicerat. (skolkurator 1)

Det är även svårt att avgöra vilka som faktiskt är offer uppger kuratorerna. Flera av dem berättar att det kan vara svårt att se skillnad på de konflikter som är ständigt existerande på skolan och på mobbning. Ett barn som utsätts för mobbning kan ha svagt självförtroende vilket gör barnet till ett lätt offer. Någon kurator menar också att det kan bero på att ett offer är en elev som har det svårt socialt, att eleven inte helt är med på de sociala koderna och att det är en anledning att bli utsatt. "Dom är lite annorlunda. Det kan

vara att dom har svårt socialt och därför blir utsatta, dom har inte de sociala koderna eller är det bara någon som har hittat någon att, ja men henne kan vi trycka ner ” (skolkurator 3). En del barn beskrivs även ha svårt med ilska och affektreglering, det är lätt att de agerar ut mot andra. Barnet vet inte hur det ska bete sig eller hur det ska ta kontakt med andra barn. Då kan det vara lätt att det barnet istället agerar ut och blir arg eller elak istället för att fråga om det får vara med. Alla som utsätts beskrivs däremot inte som annorlunda. Vem som helst kan bli ett offer för mobbning. En del som bryter mot normer kommer undan med det och blir istället betraktade som tuffa och speciella på ett positivt sätt.

7.1.2 Kränkningar

I intervjuerna är kränkningar centralt, kuratorerna berättar att det ofta börjar med en konflikt, barnen provocerar varandra och leder ofta till att de använder ord som sårar. “Men väldigt många gånger är det ju om nån säger nåt elakt till en person så säger den nåt elakt tillbaka och så säger den nåt elakt och så kanske det eskalerar” (skolkurator 4). Kränkningar är något skolor jobbar med dagligen. Skolkuratorerna vittnar om en vardag där hård jargong och kränkningar blivit ett vanligt inslag. Barnen själva uppfattar inte alltid att det de är utsatta för faktiskt kan räknas som en kränkning utan de är vana vid att bli kallade olämpliga saker. Flera skolkuratorer har under intervjuerna sagt att de försöker arbeta med kränkningar genom att ta tag i det direkt för att det inte ska utvecklas till systematisk mobbning. Dock menar flertalet av de intervjuade att det är svårt att särskilja på kränkningar, att barnen retar varandra på skoj. “Det blir att försöka hitta och särskilja. Men samtidigt så är det svårt var går gränsen för när skojbråk går över till och inte va okej längre. Då är det också en del att jobba med” (skolkurator 2). Kränkningar kan ske under hela skoldagen och varsomhelst på skolan. Det som framkommer är att de fria perioderna under skoldagen ger större möjligheter att kunna vara elak och då kränka andra. Detta beror på att då det inte är strukturerade aktiviteter där vuxna styr, kan det skapas en orolighet när eleverna inte vet vad de ska göra. ” Det är ju främst på raster tänker jag när det är mer fritt sen tänker jag att det förekommer ju kränkningar eller det som händer också i klassrummet, absolut” (skolkurator 1). En annan utsatt situation som tas upp är omklädningsrummen där många blir utsatta för kränkningar. Det är en utsatt situationen rent generellt med ombyte och omklädningsrum.

Sen är det ju olika, det eleverna själva beskriver olika ställen så det är en viss rutschkanan som det är mest för att där blir det, vissa elever vill ha den platsen och inte men då är jag inne på kränkningar mer än mobbning men att en eller flera elever skulle vara utsatta återkommande och vad som är, jag måste tänka om känner jag. Vad är det jag ska tänka?

Och det är ju, fast då tänker jag ju kränkningar att det är ju så mycket som händer som det är en stor grusplan och det är ganska stort område och vuxna är ju med där men det händer så fort i olika, och det är så många områden och skrymslen och vara i så det är, när man tänker eleverna själva kryssar i var det händer bråk och var det är konflikter och var det blir jobbigt och otryggt så är det typ överallt på hela skolgården. Det är klurigt. Eller man ska gå ut från klassrummet eller i korridoren där det är trångt men då är det ju inte att det är en specifik som är utsatt utan då är det ju att det händer (skolkurator 2).

På de flesta skolor verkar eleverna själva vara bra på att beskriva och berätta för en vuxen när de känner sig utsatta och/eller kränkta. En kurator menar att eleverna är duktiga på att berätta vad de varit med om och vad de tyckt varit jobbigt.

7.1.3 Maktstrukturer

Samtliga skolkuratorer lyfter på något sätt förekomsten av olika maktstrukturer i skolan. Det är i skolan man ses och måste träffas. Någon menade att det säkert förekommer mer än vad man kan tro om man gräver lite djupare i det. Sen kanske det inte är något jättegrovt utan det kan vara att någon känner sig utanför.

Vet inte, om det är nåt inbyggt i oss, redan på förskolan kan det ju börja, handlar om makt kanske, att man är med i nån gemenskap om man fryser ut nån annan, kanske nån biologisk överlevnads grej. Å det här med att, de här diskrimineringsgrunderna, förståelsen för att vi är olika och så, det kan ju ändå komma hemifrån tänker jag, att man är rädd för olikheter, men det kan ju va andra grejer med (skolkurator 1).

Några nämner att det kan finnas en maktobalans i relationen mellan vissa elever. Det betyder att om någon befinner sig i underläge blir det svårare för det barnet att sätta sig upp mot den andra, vilket betyder att den samtidigt behöver stöd från någon annan. Detta skapar då en utsatthet för den eller de eleverna som befinner sig i ett underläge och det kan förekomma vid exempelvis ett skojbråk. Varför det uppstår en maktobalans förklarar en skolkurator så här:

Jag tänker att om man tar det utifrån socialpsykologin, om vi blir ett vi när vi har ett dom eller nån annan som blir symbolen för vårt vi, då blir det ju att mina känslomässiga behov blir tillgodosedda, för jag har ju en tillhörighet då för jag blir ju sedd och hörd i det. Jag tänker att det är det som gör att vi försöker hitta vägar att tillfredsställa våra behov på nåt sätt, som är mänskliga. Det är nog det som gör att det är så svårt att komma åt det för det är nåt som vi inte kommer komma ifrån. Vi har en sån strävan att få höra till på nåt sätt. (skolkurator 2)

En annan förklarar det som att det är en högst mänsklig instinkt hos människor att kategorisera andra människor och för att trygga sig själva kan det medföra att andra blir nedtryckta. "Det är viktigt att medvetandegöra detta och att hjälpa eleverna att vara mer trygga i sig själva, då blir det lättare att både låta bli att trycka ner andra och att kunna möta andras kritik" (skolkurator 5). Klimatet i skolan påverkas på så sätt av om det finns ett vi och dom och kuratorerna menar att det inte är säkert att eleverna själva är medvetna om detta eftersom de är så vana vid att det är på ett visst sätt. Ibland kan det också ske osynligt, då ett barn upplever sig utsatt men där skolpersonal inte ser något. Därför är det väldigt viktigt att det framkommer om det äger rum någon maktobalans där någon blir utsatt. Några nämner att det måste finnas en tydlig struktur bland pedagoger i skolan. Det går att se att där det finns mindre tydliga ramar det är där det händer mest.

Utifrån strukturen som vi använder, påverkar ju också hur barnen reagerar eller hanterar det som händer, vad lär vi dom. En process som de hade här va när de skulle bestämma ett tema där det blev jättetydligt, en tog till omröstning, en

tog till sina föräldrar för att få sin vilja igenom, en tog till kompistrycket istället.

Men vad är demokrati här, hur hanterar man det. (skolkurator 2)

Att implementera en tydlig struktur i skolan där det kan samtals kring hur man ska göra för att alla ska må bra, kan på så sätt skapa en tryggare miljö i skolan. På en skola berättade skolkuratoren att de använder sig av mobbningsringen som är en del av Olweus-programmet. Genom programmet arbetas det med både förebyggande och åtgärdande insatser. De vuxna är ansvariga för att bygga en positiv, trygg atmosfär på skolan där mobbning inte accepteras (Olweus, 2019).

7.2 Förebyggande arbete

Det förebyggande arbetet kan ske på olika sätt. En skolkurator beskriver ett aktivt värdegrunds- och trygghetsarbete där personalen försöker vara synliga i korridorerna samt befinna sig i de miljöer eleverna befinner sig i. "Exempelvis så är både skrivaren för lärare samt kaffet för personal placerat på ett sådant sätt att pedagogerna behöver passera kafeterian där många elever befinner sig" (skolkurator 7).

7.2.1 Språkbruk

Något som flera kuratorer påpekar är att de reagerar på det klimat som förekommer bland elever i skolan idag. Då tänker de framför allt på ett språkbruk som förekommer där grova ord mellan barnen på något sätt har normaliserats. De beskriver vikten av att vuxna sätter samma gränser för vad som är okej att säga och inte. Barnen blir influerade från så många olika håll, därför måste skolan jobba med ett vardagsspråk som visar på ett acceptabelt klimat.

Jobbet som vi gör är så att lärarna själva ska ha med sig det i ett vardagsspråk, att såhär pratar vi. För det är ju också nånting som man har fått med sig, att när man gör en insats så är det lätt att den faller, det blir inte den verkan man önskar av det. Det är nånting som man behöver hålla i, som blir grundläggande

i hela skoldagen om man säger. Så då har vi jobbat med att ha ett gemensamt språk när vi pratar om bråk och konflikter exempelvis. Eller, kompisskap vad innehåller det, vad innebär det för mig? Men också utifrån, det här är mycket värdegrundstänk och då också vi vuxna har med oss saker som vi har i ryggraden, att vi behöver också processa det som vuxna. Vad är det vi lägger i ordet kränkning exempelvis. Vad är det vi lägger i att ha konflikt och hur hanterar vi det. (Skolkurator 1)

Flera kuratorer nämner media som en stor influens där barnen skriver saker till varandra som sårar och svårigheten i att komma åt det när det händer på en annan arena, eftersom skolan på något sätt ändå måste jobba med det. Kuratorena beskriver att det finns ett samarbete med lärare där de jobbar mycket med värdegrunden och att det ska finnas en trygghet i gruppen. Om det finns extra svårigheter i någon klass, kan kurator gå in med insatser som då handlar om att samtala med eleverna kring hur de vill ha det i klassrummet när det t.ex. gäller språket.

Ja då går vi in med insatser som, det finns det här projektet att vända en klass, så man går in och har samtal kring hur de vill ha det i klassrummet eh, språk och ja allt. Och om man ska gå in på språkbruk och sånt som det mycket diskuteras kring, så är det ju mycket när man lär sig kring det. Att man ska jobba mycket med värdegrund och trygghet i gruppen och det går vi ju mycket in på med gruppövningar och annat så. (skolkurator 3)

Och här på den här skolan så har dom olika teman som dom arbetar med varje termin då. A [trygghetsgrupp] heter den gruppen, så då är det olika teman som man arbetar med och nu är det att man ska lyfta att olikheter är bra och att man ska peppa varandra, säga snälla saker till varandra. Så att barnen har fått göra kort till exempel då, där man ska skriva något snällt om nån annan i klassen. (skolkurator 4)

Det sägs även att det är viktigt att de vuxna på skolan har samma tänk. En kurator berättar att de på skolan arbetar med att personalen har samma toleransnivå när det gäller språket, så det inte blir olika regler för olika klasser eller individer.

7.2.2 Enkäter

De skolkuratorer som medverkat vid intervjuerna har berättat om enkäter som elever och lärare får fylla i. De benämns på en del skolor som trygghetsenkät eller trivselenkät. Genom att eleverna får fylla i dessa enkäter ger det en ungefärlig bild av exempelvis vilka otrygga områden som finns i skolan, om eleverna känner sig trygga i och på vägen till och från skolan och om eleven känner sig utsatt på något sätt. Skolkuratoren är ofta inblandad i arbetet med enkäterna för att analysera svaren och tillsammans med annan personal se var insatser behöver sättas in. "Alla får frågor om hur man känner sig i skolan, om man känner sig trygg, hur det känns att va här, har man nån och va med och så" (skolkurator 1). Genom enkätsvaren har det bland annat framkommit att det är problem i omklädningsrummen inför och efter gymnastiken. Detta har några av skolorna försökt arbeta bort genom att sätta upp skiljeväggar och ha med personal i omklädningsrummet. Detta sker även genom att påminna barnen om vad det är de faktiskt ska göra när de kommer till omklädningsrummet för att byta om inför gymnastiken och när de går dit efter för att duscha.

7.2.3 Teman och vänskapsveckor

Flera av skolorna arbetar med teman. Då arbetar de sig igenom olika teman under läsåret, teman kan vara till exempel att olika är bra och att vara snäll. Under temaperioden arbetar alla i skolan extra med det aktuella temat genom att exempelvis titta på filmer eller skriver lappar med uppmuntrande och positiva ord till varandra. Överlag verkar de flesta skolor arbeta med värdegrundsarbete och kompisrelationer. Värdegrundsarbete handlar om vilka gemensamma värderingar som finns på skolan, vilket klimat som ska råda. Flera kuratorer berättar också om veckor som är speciellt ägnade åt vänskapsrelationer och hur man ska vara mot varandra. Någon skola arbetar mer med skolans trivselregler, någon skola arbetar även förebyggande genom att skapa och hålla en trevlig och ordningsam miljö. "Man jobbar med hur det ser ut mycket också, som vaktmästaren vet jag, är det hål i väggen så

går han och målar över hålen, ju mer rent det är från början ju mer vill man hålla rent” (skolkurator 2). Även så kallade vänskapsveckor är vanligt förekommande. Vänskapsveckor är en eller ett par veckor per år som skolan fokuserar extra på vänskap, hur man är en vän och hur man vill att en vän ska vara. Faddrar är också ett sätt att arbeta förebyggande, då är en äldre elev fadder åt en yngre. Detta ska då få de äldre att känna att de har ett ansvar för de mindre och de yngre eleverna ska känna sig mer trygga med de äldre på skolan.

Men då har dom istället vänskapsveckor, men vet inte om det bara är en vecka på ett läsår så det är ju ganska lite. Då ska man vara kompisar och så har dom faddergrupper där dom stora tar hand om dom små, men jag har fått höra att dom små barnen vet ju knappt vilka dom stora barnen är för dom träffas så sällan. Så ja, jag tänker hade dom träffats lite mer så hade det nog blivit jättebra. Men nu vet inte alltid barnen ens vems fadder det är (skolkurator 4).

På några skolor upplevs det inte som att det arbetas så mycket förebyggande, däremot är de skolkuratorer som medverkat i intervjun positivt inställda till det förebyggande arbetet och framhåller vikten av det. Ett exempel på förebyggande arbete som lyfts är fler vuxna ute och att de vuxna på skolan ska vara mer uppmärksamma. En kurator tar även upp något som kallas för kompassamtal.

Kompassamtal, på det stora hela, innebär att hela klassen sitter tillsammans med lärare. Ordet går runt, en i taget. Första rundan får man om man vill berätta om det varit något i veckan man reagerat på (konflikt, händelse etc). Fokus läggs på hur eleven upplevde det, man nämner inga namn och inget anklagande eller så säger man pass. Sista rundan berättar man om något som varit bra (skolkurator 6).

7.2.4 Regler och gränssättning

Ett exempel på förebyggande arbete är att arbeta med att barnen ska veta vilka regler som finns, att det finns tydliga ramar att förhålla sig inom. Att barnen vet vad som förväntas av

dom och hur man ska vara mot varandra på skolan. Det arbetas även mycket med konflikter, konflikthantering och barnens roller i konflikter, hur den enskilde blir när den hamnar i en konflikt. Att de vuxna sätter samma gränser upplevs ofta tryggt för eleverna. Att det inte bara görs en insats utan det finns ett ständigt pågående arbete som blir grundläggande för hela skoldagen uttryck som en viktig del. Att personalen känner sig trygg i hur de ska hantera det som sker ger en stabilitet i skolan. En annan sak som lyfts är att försöka skapa en så stabil grupp som möjligt. Att undvika lärarbyten i största möjliga mån och försöka hålla samman gruppen kan också verka förebyggande. Att arbeta med ett gemensamt mål i klassen skapar en vi känsla och en grund i klassen. Att klassen beskriver vad den vill, vilka mål den har och hur de ska nå dit. Detta gör att klassen får ett eget driv och arbetar mer sammansvetsat. Att alla skolor har en likabehandlingsplan är också något som tas upp under intervjuerna. I likabehandlingsplanen är det nedskrivet vem som har ansvar för vad och hur skolan ska se till att alla behandlas lika och att ingen diskrimineras. Detta beskrivs både som ett förebyggande och ett främjande arbete. Under intervjuerna berättar en skolkurator att hon arbetar utifrån Barnkonventionen där hon skapar ett arbetsmaterial som är åldersadekvat. "Exempelvis genom att tala om rättigheter och skyldigheter och hur de kan förstås genom att det ena fordrar det andra" (skolkurator 7).

7.3 Åtgärdande arbete

7.3.1 Trygghetsärende / Kränkingsanmälan

Det första som görs när det uppstår kränkning eller mobbning är att kartlägga, vad står det för och vad handlar det egentligen om. En kurator förklarar att det första steget är att stoppa situationen där någon t.ex. säger någonting som är återkommande. Oftast är det läraren som uppmärksammar det eftersom de kan ha sett eller hört vad som hänt. Sedan görs en kränkingsanmälan till rektorn som utifrån det utreder vad som har hänt och skickar därefter in det till huvudman. Kuratorn kan finnas med som ett stöd för både elever och lärare i det fortsatta arbetet kring hur situationen ska hanteras och åtgärdas.

Och då har det inte behövt vara flera gånger utan det är första gången det händer, så det är ju kartläggningar som görs. Och jag tänker det vi gör det är ju också att dokumentera, vad är det vi har gjort för någonting, vilka samtal har vi haft eller vilka åtgärder men också vilka kontakter vi haft. (skolkurator 2)

Samtliga kuratorer förklarar att det finns ett elevhälsoteam och likabehandlingsteam på skolan som de är en del av. Teamet kan exempelvis vara med som ett stöd vid mobbningsituationer. Kuratorerna förklarar också hur viktig kontakten är med lärare och rektor för att tillsammans kunna agera för ett åtgärdsarbete. "Det är ju det att det handlar om resurser och ett driv hos personen och vilja hos elevhälsan och hos rektorn framförallt. Rektorn är väl nyckelpersonen" (Skolkurator 1). En kurator förklarar hur skolan går tillväga när det uppstår en allvarlig händelse och menar att det inte blir drastiska förändringar utan att det tar tid.

Det kan hända att någon sitter på en stol och blir tejpad. Vi har de ärendena också och där handskas vi väldigt fort. Där tog vi in rektorn som hade allvarliga samtal med alla som var inblandade, med föräldrar och där vi skötte en utredning kring kränkande behandling, med användande av en handlingsplan. Huvudmannen får självklart reda på det direkt. (skolkurator 3)

7.3.2 Föräldrakontakt

Samtliga skolkuratorer poängterar vikten av att ha en god kontakt med föräldrarna när något har hänt. Oftast tar lärarna den första kontakten med föräldrarna eftersom det är de som träffar barnen mest och också känner dem. Sedan, om kuratorn bli inblandad, tar även den kontakt med föräldrarna. Det är bra att föräldrar är medvetna om vad som hänt så att de kan samtala om det hemma. Kanske har de uppmärksammat något som inte skolpersonal vet om, vilket leder till att de tillsammans med skolan kan reda i hur de ska gå tillväga. En kurator beskriver det så här:

Mm och då träffade vi också föräldrarna, träffade dom och pratade, jag har mycket telefonkontakt med föräldrar annars, men då var det verkligen å sitta ner, det här händer, det behöver liksom bli en skillnad, ser ni det här? Hur tänker ni? Hur kan vi hjälpas åt (skolkurator 2)?

7.3.3 Samtal med kurator

Några kuratorer beskriver att elever många gånger kommer själva när de vill prata. En kurator menar att åldern är ett hinder, för om de är under 12 år måste kuratorn få föräldrarnas tillåtelse först innan kuratorn kan samtala med barnet. Det råder dock delad mening om var gränsen går angående att samtala med elever under 12 år utan vårdnadshavares vetskap. En annan kurator förklarar det enligt nedan.

Grundregeln är att vårdnadshavare ska godkänna, men om vi låtsats att det är ett barn som kommer till mig spontant, det händer inte så ofta men kanske säger till en lärare ”jag vill jättegärna träffa kuratorn” då har de rätt att komma till mig i alla fall en gång utan att jag ringer hem och säger ”hej ditt barn vill komma till mig går det bra?” (skolkurator 5)

Därefter beror det lite på vad samtalet har handlat om men i många fall brukar barnet tycka att det är okej att kuratorn ringer hem till föräldrarna och föräldrarna har sällan något emot att barnet kommer och pratar med kuratorn. Ibland kanske ett barn kommer och pratar med en kurator för den känner sig utsatt men den har svårt att sätta ord på det själv. “Jag har börjat med att sitta ner och prata med henne, har gett henne en bok som hon ska skriva i varje dag om det är nått och sen efter en vecka träffas vi igen och kollar vad det är ” (Skolkurator 1).

7.3.4 Organisatoriska och strukturella åtgärder

Under samtalen med skolkuratorerna framgår det att det finns en del att göra när det kommer till att åtgärda vissa händelser. Kanske räcker det inte bara med att prata med de inblandade utan även titta på hur det faktiskt går.

Som nu då så har dom suttit bredvid varandra på nån lektion och då har jag meddelat den läraren att men dom ska inte sitta bredvid varandra, du behöver ändra hela ordningen på hela klassen för att det inte ska, så man kan nog göra en hel del strukturella förändringar, organisatoriska om man märker det. Man

kan ju till och med byta klass om det är så eller byta skola om det är riktigt illa så det är ju jätteviktigt tänker jag. Att man inte bara pratar utan tittar hur går det, vilka situationer, är det den korridoren de kanske ska gå in på olika håll. Vi har ju om man säger vanliga bråk då och då har ju klassen gått in i samma dörr på samma ingång. Nä då har vi fått dela klassen så de går in på olika dörrar, olika korridorer för att dom personerna alltid hamnar i bråk. Då har det inte varit mobbning men man kan ju se över det ganska mycket och göra rätt mycket. (Skolkurator 1)

En annan kurator nämner strukturen i klassen som viktig. Att tillsammans samtala med eleverna om att det här jobbar vi med, det här är vår grund och att också hålla fast i det. Att på något sätt få eleverna engagerade genom att inkludera dem i frågor som vad de vill och hur man som klass tillsammans ska kunna nå de mål som satts. Det framkommer också att det finns en del organisatoriska och strukturella åtgärder som påverkar arbetet, både förebyggande och åtgärdande. Exempelvis hur mycket kuratorn jobbar på skolan, heltid eller deltid, kan avgöra hur arbetet ser ut. Kan kuratorn arbeta förebyggande eller blir det mer att bli inkopplad då mobbningen uppstått och försöka stoppa den. Något som framkommit under intervjuerna är att rektorn har stor makt att påverka hur stor tjänst som kuratorn ska ha på skolan och hur delaktig kuratorn ska vara i skolans arbete. Några av de intervjuade kuratorerna var en självklar del av skolan och hade ett nära samarbete med lärare och rektor, medans andra kuratorer upplevde sig ha ett mindre samarbete med övrig skolpersonal.

8. Analys

I följande avsnitt kommer resultatet diskuteras med utgångspunkt i den tidigare presenterade teorin och forskningen. Analysen är liksom resultatdelen indelad i följande tre stycken; *utsatthet*, *förebyggande arbete* och *åtgärdande arbete*.

8.1 Utsatthet

De utsatta barnen som beskrivs i intervjuerna med skolkuratorerna visar på vissa gemensamma faktorer som kan vara bakomliggande orsaker till varför de blir mobbade. Dessa barn framställs som lite annorlunda och normbrytande. Det kan även vara de barn som har svårt med affektreglering, ilska och det sociala samspelet. Detta då det ännu inte är färdigutvecklat. Vem som helst kan bli utsatt för mobbning. Det finns inte alltid en tydlig orsak till utsattheten.

I systemteorin avvisas alla förklaringar som utgår från orsakverkan. Istället analyseras sambanden i termer av interaktion, relation och samspel. Det är viktigt att inte se individens beteende som en egenskap, utan att istället se det som att beteendet är något som uppkommer beroende på situation och sammanhang (Andersson, 2004). En människa kan inte isoleras från omvärlden och den sociala gemenskapen. Därför kan människors beteende inte förklaras som enbart individuella egenskaper. Från barndomen uppfostras individer till att försöka förstå varför saker sker. Verkligheten är däremot ofta mer komplex än att endast en händelse är kopplad till att problem uppstår. Beteenden hänger ihop i cirkulära samband och genom ömsesidiga relationer. Det som sker vid ett tillfälle behöver sättas in i ett större sammanhang för att förstås. Det primära är att förstå, inte att förklara, det är inte någons fel men allas ansvar (Andersson, 2004). Samtliga kuratorer har påtalat hur viktig kontakten med föräldrar/vårdnadshavare är. Genom att samtala med dem som ser barnen hemma, kan det ge en ökad förståelse för varför barnen betar sig som de gör eller vad barnen kan behöva mer för hjälp för att komma tillrätta med problemen. Det kan framkomma saker hemma som inte skolpersonal har vetskap om eller tvärtom. Samtliga skolkuratorer lyfter även någon form av maktstruktur och hierarki i skolan.

I tidigare forskningsstudie undersöker Beckman & Hagquist (2015) bland annat synen på mobbning. Där framkommer att alla är på något sätt är underordnande den sociala hierarkin, vilken spelar stor del i mobbning. Social status spelar stor roll både bland barn och vuxna. I skolan ges exempel då barn rangordnar varandra efter social status. Det finns gränser som definierar vem som är del av de olika systemen och på vilket sätt de är en del. Gränserna finns för att skydda systemets uppdelning och systemets olika funktioner. Skolan är ett system där barnen, då det råder skolplikt, måste spendera större delen av sin dag, varje dag. Dessa system barnen befinner sig i är i ständig rörelse och förändring. En

förändring i systemet fortplantar sig till hela systemet och systemen strävar alltid efter jämvikt.

Individen beskrivs i systemteorin befinna sig i ett sammanhang. I skolan sker det på mikronivå då barnet interagerar med klasskamrater i närmiljön i skolan. Deltagarna i denna nivå fyller olika funktioner och har olika ansvarsområden. Funktionerna kan till exempel vara vem som löser konflikter och vem som är syndabock (Klefbeck & Ogden, 2003). Enligt den ekologiska systemteorin ska hjälp sättas in där problemet finns för bästa hållbarhet (Payne, 2015). Skolan kan ses som en helhet och är ett system som berörs av olika system som klassen, lärarna och elevens hem. För att mål ska uppnås måste alla sträva mot samma mål. Det är också viktigt att lyfta elevens positiva egenskaper och visa att alla kan göra skillnad i skolans system (Öquist, 2010).

Kränkningar sker dagligen i de flesta skolor. Under intervjuerna lyfte kuratorerna fram kränkningar som ett stort problem. Det talas om att attityder och jargonger blivit hårdare mellan elever och ett ständigt arbete pågår kring kränkningar. Då eleverna verkar vara vana vid att bli kallade för elaka saker, kanske de inte själva alltid förstår att det faktiskt är en kränkning. Klimatet beskrivs överlag som hårdare än tidigare. Detta tror några kuratorer beror på att det är så mycket intryck från andra håll och lyfter till exempel sociala medier som en möjlig orsak. Genom internet kan det vara lättare att kränka någon utan att behöva stå för det och då blir eleverna vana vid att ta emot hårda ord och negativ kritik, vilket sedan fortsätter i skolan. Här kan det bli en spiralliknande process där både eleven och miljön påverkas. Spiralen har ingen början eller slut och beskrivs av Lundsbye m.fl. (2005) som komplex då det är många faktorer som ömsesidigt påverkar varandra.

8.2 Förebyggande arbete

I skollagen (SFS 2010:800) framstår det förebyggande arbetet som ett systematiskt långsiktigt arbete som ska vara en del av det vardagliga arbetet. Vidare beskriver skolkuratorer att det tar tid med ett förändringsarbete och att det handlar om att skolpersonal har samma tänk och också jobbar för det. Den ekologiska systemteorin beskriver just att denna utveckling påverkas av dess sammanhang och att den sker hela livet vilket betyder att det förebyggande arbetet sker långsiktigt (Andersson, 2013).

När en jämförelse gjorts mellan olika skolor gick det att se att på de skolor där det var låg mobbningsfrekvens samt låg förekomst av kränkningar, förekom en stabil organisation och arbetsmiljö (Skolverket, 2013). Känslan av att också lärarna bryr sig påverkar elevernas tilltro till lärarna på ett positivt sätt. Det fanns även en samstämmighet bland personal vad gällde vilka normer som skulle förekomma för det sociala samspelet på skolan (Skolverket, 2013). Även Olweus & Limber (2010) nämner vikten av att fungera som auktoriteter och positiva förebilder samt sätta tydliga gränser för oacceptabelt beteende och dessa principer gäller på fyra nivåer: Skolan, klassrummet, det individuella och i några kontexter, samhället.

Öquist (2010) menar i sin metod inom systemteorin att det är viktigt att se till helheten. Att som lärare inte ta parti för någon enskild, utan istället ha hela systemet framför ögonen. Läraren ska agera som ledare vilket också betyder att den ska fungera som en termostat i klassens system. Läraren ska sätta en temperatur i klassrummet som bevarar balans och jämvikt. Men för att ett system som klassrummet ska kunna fungera, räcker det inte med att endast förändra klassrumsmiljön. Hänsyn måste tas till alla system så som familjen, vänner, grannar och samhället (Öquist, 2010). För om mikronivån handlar om interaktionen mellan eleven och läraren räcker inte det, utan det som sedan sker på mesonivå är viktigt, då kontakt mellan lärare och hemmet måste fungera och det med hänsyn till skolans organisation. Allt detta måste sedan följas av de lagar och normer som finns i samhället, makronivån, för att kretsloppet ska gå runt (Andersson, 2013).

Ett exempel som skolkuratorer poängterar som viktigt är att personalen på skolan har samma toleransnivå när det gäller språket. De reagerar på det språkbruk som förekommer bland elever i skolan idag och menar att grova ord på något sätt har normaliserats. Här blir det då viktigt att som vuxen sätta samma gränser för vad som är okej att säga och inte. Detta blir dock problematiskt, då eleverna blir influerade från flera olika system. De nämner till exempel media som en stor influens till att skriva saker som sårar och svårigheter att som skola hantera det när det sker på en annan arena. Genom ett systemteoretiskt perspektiv (psykologiguiden, 2019) ska då skolan se till att alla system samverkar med varandra, för att kunna förebygga uppkomsten av ett grovt språkbruk och inte bara se till vad som förekommer i klassrummet. För att detta ska kunna gå menar flera kuratorer att det krävs att skolan, som organisation, först tar ett gemensamt ansvar för vilket språkbruk skolan ska stå för, vilket då utgör en grund för det fortsatta arbetet inom de andra systemen.

8.3 Åtgärdande arbete

Då en elev kränkts ses det som ett trygghetsärende och en kränkingsanmälan upprättas. Där beskrivs händelsen och vilka som var inblandade. Det görs en utredning om vad som egentligen skett, oftast är det läraren som har uppmärksammat händelsen. En kurator förklarar i intervjun hur skolan går tillväga när det uppstår en allvarlig händelse och menar att det inte blir drastiska förändringar utan att det tar tid att förändra beteenden.

För att förändra dynamiken i ett system krävs tid och Payne (2015) beskriver det som att man i socialt arbete måste överge snabba lösningar. Istället ska det satsas på ett hållbart socialt arbete med långsiktig hållbarhet i det som görs. Forskning visar att då skolpersonal har haft de utredande samtalen med den utsatte eleven, läggs mer fokus och energi på att åtgärda problemen. Detta gör att konsekvensen blir att den utsatte blir lämnad. Fokus läggs istället på den som utsatt. För att få ett hållbart positivt resultat, krävs det att de ansvariga vidhåller sin kontakt med den utsatte. Det beskrivs även som viktigt att följa upp och se om de åtgärder som gjorts haft någon effekt. Forskning visar även att den utsatte kan behöva stöd från vuxna, för att stärka sitt självförtroende. Den vuxne kan hjälpa eleven att hitta och använda sig av verktyg för att kunna hantera sin situation (Skolverket, 2019).

9. DISKUSSION

9.1 Resultatdiskussion

I den kvalitativa studien som gjorts har skolkuratorer framfört sina åsikter om och erfarenheter av hur var och en arbetar mot mobbning för att skapa en god lärmiljö i skolan. De kvalitativa intervjuerna som gjorts visar på en liknande syn vad gäller vikten av ett förebyggande och åtgärdande arbete i skolan, då exempelvis alla kuratorer poängterar den likabehandlingsplan som finns utarbetad. Dock är vi medvetna om att det inte går att generalisera studiens resultat. Det förebyggande och åtgärdande arbetet beskrivs däremot utifrån olika synvinklar, då skolkuratorerna troligtvis redan innan intervjuerna hade en viss inställning till ämnet. Någon var mer inne på det teoretiska arbetet och beskrev skriftliga och digitala dokument som väsentligt, medan någon annan mer beskrev det praktiska arbetet, vad som sker i verksamheten. En annan intervju präglades mer av ett förebyggande arbete som framkom som en röd tråd genom hela samtalet, medan ytterligare en kurator

beskrev mer dess åtgärdande arbete då den ofta blev inkopplad för sent i ärenden. Vi är dock medvetna om att respondenterna kan ha svarat på ett önskvärt sätt. Även om inga observationer formellt gjordes inom studien iaktogs i samband med intervjuerna, om eleverna visste var kuratorns rum fanns. Då vi inte hittade kuratorns rum så tillfrågades några elever om de kunde visa var kuratorn satt men de hade ingen aning. Detta upplevde vi som anmärkningsvärt och det skapar vissa frågetecken kring hur tillgänglig och delaktig kuratorn är i elevernas skolmiljö. En viktig del i ett förebyggande och åtgärdande arbete som vi upplever, är att eleverna har tillgång till kuratorn i sin vardag i skolan.

Att tänka sig skolan som ett system där alla delar påverkar varandra och alla barn och vuxna ska samspela, är det inte förvånande att det faktiskt bildas hierarkier och maktstrukturer. De flesta känner ett behov av att passa in och vill vara en del av ett sammanhang. Det finns olika system där vissa är mer öppna än andra och systemen påverkas av olika faktorer som exempelvis miljö och personlighet. För att få en plats i de mer slutna systemen kan det hända att man framhäver sig själv på bekostnad av andra. Detta kanske inte alltid sker avsiktligt, men kan leda till obalans i maktrelationer. Om man befinner sig i sammanhang där andra framhäver sig själva och som grupp på ett sätt som gör att andra känner sig utanför, kan det leda till en osäkerhet och sämre självkänsla och/eller självförtroende. Om dessa mönster inte bryts tror vi det kan utvecklas till mobbning, vilket gör det förebyggande arbetet så viktigt.

9.2 Metoddiskussion

Vår studie har utgått från en kvalitativ forskningsansats där semistrukturerade intervjuer genomförts. Skolkuratorer från fyra kommuner i södra Sverige valde att delta. Då vi intresserat oss för mobbning, och hur skolor i Sverige arbetar med mobbning, har skolkuratorer intervjuats. Anledningen till varför vi valde skolkuratorer och inte exempelvis lärare är för att skolkuratorn kommer i kontakt med fler elever och har mer tid att engagera sig i frågor om mobbning än vad en lärare har. Samtidigt är vi medvetna om att en lärare har större inblick i den klass den arbetar i och kan på så sätt snabbare se om någon blir utsatt. Inriktning har gjorts på de som utsätts för mobbning, ett mindre fokus har lagts på de som mobbar andra. Detta för att vi tänker att det mesta arbetet läggs på de som utsätter andra medans vi anser att arbetet ska fördelas lika så att de som utsätts verkligen får hjälp.

Vi har under processen använt oss av tematisk analys som är en flexibel metod som syftar till att identifiera, analysera och hitta gemensamma teman som är aktuella för forskningsfrågorna. Teman fångar upp viktiga delar som relaterar till forskningsfrågorna. Vi har haft en öppen och transparent syn då vi analyserat, kodat och tematiserat vårt resultat. Analysprocessen började med en transkribering av det inspelade datamaterialet från de personliga intervjuerna, med den tematiska analysen som utgångspunkt. De skriftliga intervjuerna behövde inte transkriberas eftersom de svaren redan var nedskrivna. Efter det läste vi igenom alla intervjuer vid flera tillfällen för att se en helhet och lära känna vårt material. Därefter började vi koda materialet med hjälp av färgmarkörer. Vidare urskildes meningsbärande enheter, koder, som sedan sorterades och teman kunde urskiljas. Vi använde oss även av flera citat i resultatet, då vi ansåg detta ge en mer levande och mer förklarande beskrivning av intervjumaterialet.

Inför intervjuerna funderade vi på om vi skulle skicka frågorna i förväg så att skolkuratorerna fick möjlighet att förbereda sig. Samtidigt ville vi att intervjuerna skulle kännas naturliga och inte tillgjorda. Därför valde vi att skicka ett frågeschema i förväg där olika teman framkom som intervjuerna skulle beröra. När vi sedan träffade kuratorerna hade vi med ett antal frågor som vi delade ut, vilket gjorde det enkelt för alla inblandade att följa med i intervjun. Intervjuerna skilde sig ändå en del åt trots att samma frågor ställdes. Vi noterade till exempel att intervjuerna pågick olika lång tid eftersom de utvecklade sig på skilda sätt. Detta gjorde att varje intervjutillfälle blev unikt på sitt sätt. De intervjuer som gick snabbare än vad som var beräknat fick vi ställa följdfrågor till för att kuratorerna skulle utveckla sina svar. Detta upplevde vi som en utmaning då det var svårt att vidareutveckla frågor där svaren var korta och inte kändes som att de möjliggjorde följdfrågor. Andra intervjuer tog längre tid, vilket skapade en trygghet för oss som intervjuade, då vi kunde fokusera mer på det som sas och inte behövde oroa oss för ett tunt material. Att det funnits en variation i intervjuerna tror vi påverkas av deltagarnas personlighet, erfarenhet och hur de har tolkat frågorna. Det kan även handla om hur bekväma de känt sig i mötet med oss som intervjuare och kanske påverkades vissa av att intervjuerna spelades in. Det som skiljde de muntliga och skriftliga intervjuerna mest åt var att det i de skriftliga inte skapades någon personlig kontakt. Det blev inget socialt samspel och inget samtal. Detta kan vi se som ett problem, att det i de skriftliga intervjuerna inte framkom några förklaringar eller utveckling av svaren. Däremot fanns det fortfarande möjlighet att ställa följdfrågor vilket underlättade arbetets gång. Ett annat eventuellt

problem skulle kunna vara att kuratorerna svarade på intervjun från sin arbetsmail, vilket kanske inte är helt anonymt då det kan spåras vid en genomsökning av mailen. Dock tror vi inte att de skriftliga intervjuerna påverkat resultatet i negativ riktning eftersom svaren i jämförelse med de muntliga är likatänkande.

Ansvar för de skriftliga intervjuerna delades upp och sammanställdes först var för sig och diskuterades sedan tillsammans. Dessa lades sedan in i det dokument där de muntliga intervjuerna var samlade. De muntliga intervjuerna genomfördes tillsammans vilket vi ansåg kunde innebära både fördelar och nackdelar. Vi var medvetna om att det fanns en risk att den intervjuade kunde känna sig i numerärt underläge, eftersom det kunde skapas en maktobalans i intervjusituationen. Därför tänkte vi på hur vi skulle placera oss i rummet för att det inte skulle skapas någon förhörskänsla. Syftet med studien var att rent allmänt höra om skolans arbete mot mobbning, vilket gjorde att vi inte upplevde att skolkuratorerna behövde försvara sig eller känna sig i underläge. Vi diskuterade också fördelarna med att båda författarna skulle närvara vid intervjuerna och bestämde i förväg vilka roller vi skulle inta för att det skulle kännas lönt att vara två. Med hjälp av de olika rollerna kunde vi få en mer fördjupad förståelse för den intervjuades utsagor samt att intervjuerna inte blev röriga då strukturen redan var satt. Att vi båda deltagit under intervjuerna underlättade även för analysprocessen då det lättare gick att diskutera de olika intervjuerna, samt skapa sig en bild av helheten. Även eventuell förförståelse hos författarna minskade, då en gemensam tolkning av resultatet skedde. Därmed bedömde vi att fördelarna övervägde nackdelarna med att båda deltog. Vi har genom hela processen försökt vara medvetna om vikten av att förhålla sig objektivt genom hela analysprocessen. De kvalitativa intervjuernas fokus har varit att få ett fylligt resultat, detta har vi försökt nå genom specifikt utvalda frågor som riktat sig till ett litet men väl genomtänkt område och kan på så sätt kopplas till överförbarhet. Då vi skulle transkribera användes en gemensam metod för att undvika att våra tillvägagångssätt skulle skilja sig åt, för att få ett mer pålitligt material. Vi författare kom överens om att genomföra analysen tillsammans, för att säkerställa att vi hade ett gemensamt synsätt.

9.3 Relevans för socialt arbete

Det sociala samspelet är inte bara något som måste fungera i skolans värld, utan följer med en hela livet. Som nämnts tidigare visar studier på att unga vuxna som varit utsatta för

mobbing visade fler symtom på bland annat depression, lägre självkänsla och psykisk ohälsa än de som inte utsatts för mobbing. Detta betyder att ett större ansvar läggs på samhället som många gånger måste ta itu med detta även längre fram i tiden. Kan inte samhället och därav det sociala arbetet fånga upp dessa individer fortsätter utanförskapet även på denna nivå. Den skada som barnet upplever i skolan påverkar på så sätt inte bara systemet på mikronivå utan alla system är mer eller mindre inblandade och måste ta konsekvenserna av detta. Därför uppmärksammas det förebyggande arbetet mot mobbing i skolan som mycket väsentligt, då det kan hindra en negativ utveckling på sikt och på så sätt stabilisera de olika systemen runt individen.

9.4 Framtida forskning

Under vår genomgång av litteratur och vetenskapliga artiklar har mycket material hittats som handlar om definitionen av mobbing, fenomenet mobbing och varför mobbing uppstår. Det har även forskats en del på åtgärder och förebyggande arbete. Det vi har tittat på är hur skolor arbetar förebyggande och åtgärdande. Detta för att få en inblick i om skolan tar ansvar och följer de bestämmelser som finns. Forskning som gäller mobbingens konsekvenser skulle vara intressant. Även om vi inte tagit upp någon stor del av denna forskning i vårt arbete, anser vi att det är av stor vikt att synliggöra konsekvenserna av mobbing. De samband som setts mellan de som utsatts för mobbing i barndomen och kopplingen till psykisk ohälsa och även kriminalitet, har det tidigare forskats om men inte i större utsträckning och inte under senare tid. En annan intressant sak att forska vidare kring är hur mycket skolkuratorns roll påverkar mobbingen. Går det att se skillnader på de skolor där det finns kuratorer som aktivt är med i klasserna varje dag och på de skolor där kuratorn är närvarande någon dag i veckan och kopplas in efter att problem uppstått. Under arbetets gång har vi funderat på hur mycket skolan tänker ur ett systemteoretiskt perspektiv då mobbing uppstått. Att man inte bara tänker att beteendeproblemet ligger hos en individ utan att titta på systemet som helhet. Detta skulle också vara av intresse inför framtida forskning.

9.5 Slutsatser

Skolkuratorerna lyfter fram olika delar av arbetet kring mobbning. Flera av dem betonar vikten av ett förebyggande arbete, där exempelvis deras enkäter spelar en stor roll för att känna av läget på skolan på ett relativt enkelt sätt. Skolpersonalen får på så sätt reda på vilka platser på skolan som känns otrygga för eleverna och hur eleverna mår i skolan. Även teman och vänskapsveckor tas upp som en stor del av det förebyggande arbetet. Under dessa veckor arbetas det praktiskt med hur man ska vara en bra kompis och hur man ska vara mot varandra. För att minska på konflikter, kränkningar och mobbning säger skolkuratorerna att de arbetar förebyggande genom att försöka ändra på språkbruket på skolorna, vilket beskrivs som ett stort problem som är svårt att göra något åt. Att barnens språk mot varandra och mot personalen förvärrats under senare år är något alla kuratorerna uttrycker. Barnen vänjer sig vid ett hårt klimat, vilket bidrar till att kränkningar ibland är en del av vardagen. En annan förebyggande åtgärd är att ha fler vuxna i skolan. Att de vuxna finns med på rasten, i matsalen och i omklädningsrummet efter gymnastiken lyfts som en viktig del i det praktiska förebyggande arbetet.

Då skolkuratorerna pratar om det konkreta åtgärdande arbetet, tar samtliga upp kränkningsanmälan som ett första steg, då det skrivs ned vad som hänt och vilka som var inblandade. Vidare utreds anmälan och skickas till huvudman. För att en mobbningsincident ska anmälas behöver den utsatte uppge att den blivit kränkt, då skrivs en kränkingsanmälan. Även föräldrakontakten lyfts fram som en viktig del, då ett samarbete mellan hemmet och skolan underlättar för att jobba konkret med den utsatte eller utsättaren. Det som också beskrivs som en del av det åtgärdande arbetet är samtal med kurator. Samtalen kan ske en eller flera gånger, enskilda samtal då bara eleven och kuratorn närvarar eller samtal då föräldrar eller någon annan person av betydelse är med. Det kan i en del situationer, vid exempelvis konflikter i grupp, vara bra att samtala dels med eleverna var för sig men även i grupp. Hur eleverna är placerade i klassrummet kan spela stor roll. En del elever klarar inte av att sitta bredvid varandra eller arbeta tillsammans i grupparbeten. Hur klassen engagerar sig i det de tycker är viktigt och hur de arbetar mot de gemensamma målen är väsentligt.

Människor vill på olika sätt kategorisera varandra för att de helt enkelt inte kan förstå varandras olikheter. I skolans värld blir detta extra tydligt då elever på olika sätt provocerar varandra och ställer sig i maktpositioner för att försvara sitt eget jag. Hur skolpersonal hanterar dessa olikheter är också väsentligt, då många kanske försöker hitta svaret i den enskilda individen och vill förstå orsakerna bakom ett visst beteende. Beroende på hur skolpersonal väljer att tolka situationen och om de fokuserar på beteenden utifrån individnivå eller gruppnivå, påverkar i sin tur konsekvenserna för ett förebyggande och åtgärdande arbete. Kanske skulle samhället som helhet se allvarigare på mobbning, om det funnits en lag på att det var straffbart att mobba någon. Detta skulle också sätta press på skolan, då mobbning kanske skulle uppmärksammas och synliggöras på ett annat sätt. Kanske kan FN:s barnkonvention påverka utvecklingen då den i januari 2020 blivit svensk lag. Till sist kan vi konstatera att ett förebyggande arbete alltid är det bästa, eftersom det på sikt kan leda till färre incidenter. Dock tror vi att för att det ska läggas mer resurser på ett förebyggande arbete, krävs det att konsekvenserna av den mobbning som sker blir hårdare. Detta eftersom vi tror att om kraven på åtgärder höjs vill man undvika att hamna där, vilket då leder till att större fokus läggs på det förebyggande arbetet.

Litteraturförteckning

Alexius, K (2019). Strategier mot kränkningar i skolan? En kvalitativ undersökning av ärenden vid Skolinspektionen. *Nordisk Socialrättslig Tidskrift*, 2107. (19 - 20), 25 - 51. <http://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:1302587/FULLTEXT03.pdf>

Andersson, (2004). *Lysna på föräldrarna. Om mötet mellan hem och skola*. Stockholm: HLS Förlag.

Andersson, (2013). Utvecklingsökologi och sociala problem. I Meeuwisse, A., & Swärd, H. (Red.), *Perspektiv på sociala problem* (s. 202 – 216). Stockholm: Natur och Kultur.

Baier, M., & Svensson, M. (2018). *Om normer*. Lund: Studentlitteratur.

Beckman, L., & Hagquist, C. (2016) Views of Bullying and Antibullying Working Styles Among School Nurses and School Social Workers in Sweden. *Journal of school violence* 15(4). 438-459. <https://doi.org/10.1080/15388220.2015.1084234>

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2). 77- 101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>

Bris. (2019). *Mobbning och kränkningar*. Hämtad 20 november 2019 från <https://www.bris.se/for-vuxna-om-barn/vanliga-amnen/forskola-och-skola/mobbning-och-krankningar/>

Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: experiments by nature and design*. Cambridge: Harvard University.

Bryman, A. (2011). *Sambällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.

Coloroso, B. (2003). *Mobbningens tre ansikten – så bryter vi våldets onda cirkel*. Falun: Egmont Richter.

DeLara, W, E. (2019) Consequences of Childhood Bullying on Mental Health and Relationships for Young Adults. *Journal of Child and Family*, 8 (9), 2379-2389. https://www.researchgate.net/publication/326961037_Consequences_of_Childhood_Bullying_on_Mental_Health_and_Relationships_for_Young_Adults

- Friends. Friendsrapporten. (2019) <https://journals-sagepub-com.proxy.library.ju.se/doi/pdf/10.1177/0272431601021001002>
- Ferm, R., Fälth, T., Holmberg, B., Lundsbye, M., B., Pettitt, B., Sandell, G., & Währborg, P. (2005). *Familjeterapins grunder: ett interaktionistiskt perspektiv, baserat på system-, process- och kommunikation*. Natur & Kultur: Stockholm
- Haynie, D., L., Nansel, T., Eitel, P., Crump, A., D., Saylor, K., Yu, K. & Simons Morton, B. (2001) Bullies, victims and bully/victims: Distinct, groups of at-risk youth. *Journal of Early Adolescence*, 21(1), 29–49. <https://doi.org/10.1177/0272431601021001002>
- Jenninger, C. (2015). *En skola fri från mobbning: Kunskap, inspiration, tips och råd till föräldrar, lärare och alla som vill förändra*. Köping: Beijbom Books.
- Klefbeck, J & Ogden, T (2003). *Barn & Nätverk*. Stockholm: Liber
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Menesini, E. Salmivalli C. (2017) *Journal Psychology, Health and medicine*, 22. Bullying in schools: the state of knowledge and effective interventions 2 40 – 253.
- Nationalencyklopedin, (u.å). Hämtad 13 december 2019 från <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/mobbning>
- Osbeck, C., Holm, A., & Wernersson, I. (2003). *Kränkningar i skolan: Förekomst, former och sammanhang*.
https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/8440/1/Osbeck_Holm_Wernersson.pdf
- Olweus, D. (1991). *Mobbning i skolan – Vad vi vet och vad vi kan göra*. Stockholm: Liber.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Oxford, UK: Basil Blackwell.
- Olweus, D. (1999). *Mobbning bland barn och ungdomar*. Stockholm: Rädda Barnen

Olweus, D., & Limber, S. (2010). Bullying in school: Evaluation and dissemination of the Olweus Bullying Prevention Program. *American Journal of Orthopsychiatry*, 80, (1), 124 - 134.
https://search-proquest-com.proxy.library.ju.se/docview/1492509435/fulltext/641886B3C9EE4EF8PQ/1?accountid=11754&fbclid=IwAR1JEVip9DoBqNUM1-3Cuq0RQN4h1_mfpZQzprfeT7bsOnEAO_RYTtm2UUM

Olweus, D. (2019). *Olweusprogrammet*. Hämtad 9 december 2019 från <http://olweus.se>

Payne, M (2015). *Modern teoribildning i socialt arbete*. Stockholm: Natur & Kultur

Psykologiguiden. (2019). Hämtad 10 december 2019 från
<https://www.psykologiguiden.se/psykologilexikon/?Lookup=systemteori>

Rigby, K. (2001). Health consequences of bullying and its prevention in schools. *Peer Harassment in School: the plight of the vulnerable and victimized*, 3, (2). 310 – 331.
<https://doi.org/10.1108/jacpr.2011.55003baa.002>

SFS 2010:800. Skollag. Hämtad 30 november från
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800

Sharp, S. & Smith, P. (1996) *Strategier mot mobbing*. Lund: Studentlitteratur.

Skolverket. (2011). Utvärdering av metoder mot mobbning.
<https://www.skolverket.se/getFile?file=2498>

Skolverket. (2019). Främja, förebygga, upptäcka och åtgärda.
<https://www.skolverket.se/getFile?file=4665>

Skolverket. (2019). *Kränkande behandling, mobbning och diskriminering*.
<https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/krankande-behandling-mobbning-och-diskriminering>

Söderström, Å. (2013) Mobbning får näring i skolans arbetsmiljö. I Skolverkets (Red.) *Kränkningar i skolan- analyser av problem och lösningar*. Stockholm: Fritzes, 172 - 183.
<https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a65abd9/1553965351269/pdf3138.pdf>

Unicef. (u.å.). Barnkonventionen artikel 19. Hämtad 20 november 2019 från <https://unicef.se/barnkonventionen/las-texten#hela-texten>

Vetenskapsrådet. (2017). *Forskningsetiska principer*. Hämtad 2 december 2019 från <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>

Ttofi, M., Farrington, D., & Losel, F. (2011). Health consequences of school bullying. *Journal of Aggression, Conflict and Peace Research* 3 (2). 60-62.
<https://doi.org/10.1108/jacpr.2011.55003baa.002>

Öquist, O. (2010). *Systemteori i praktiken – Konsten att lösa problem och nå resultat*. Stockholm: Gothia

Bilagor

Bilaga 1: Första förfrågan inför intervju

Hej,

Vi heter Hanna Gunnardo och Petronella Sparw och studerar sjätte terminen på Socionomprogrammet i Jönköping. Vi skriver nu vår C-uppsats om mobbning bland barn i låg och mellanstadiet. Syftet med undersökningen är att fördjupa kunskapen om mobbning bland barn där vi är intresserade av skolans förebyggande och åtgärdande arbete vid mobbning. Vi är intresserade av att intervjua skolkuratorer och har gjort ett urval av skolor i södra Sverige. Vi vill intervjua dig som skolkurator och kan antingen komma till dig eller kan vi genomföra intervjun på något annat ställe. Innan intervjun skickar vi en intervjuguide så du kan förbereda dig på frågorna i förväg. Vi räknar med att intervjun tar cirka en timma.

Största möjliga konfidentialitet eftersträvas i undersökningen genom att ingen obehörig får ta del av materialet. Materialet förvaras så att det bara är åtkomligt för oss som gör undersökningen. I rapporteringen av resultatet i form av en examensuppsats på Jönköpings Universitet kommer informanterna att avidentifieras så att det inte går att koppla resultatet till enskilda individer.

Ditt deltagande i studien är helt frivilligt. Du kan när som helst avbryta ditt deltagande utan närmare motivering.

Vid ytterligare frågor är det bara att kontakta oss via mail:

guha1794@student.ju.se

sppe1720@student.ju.se

Du tillfrågas härmed om deltagande i denna undersökning. Vi önskar svar senast onsdagen den 13 november.

Med vänlig hälsning

Hanna Gunnardo & Petronella Sparw

Bilaga 2: Andra förfrågan inför intervju

Hej,

Vi heter Hanna Gunnardo och Petronella Sparw och studerar sjätte terminen på Socionomprogrammet i Jönköping. Vi skriver nu vår C-uppsats om mobbning bland barn i låg och mellanstadiet. Syftet med undersökningen är att fördjupa kunskapen om mobbning bland barn där vi är intresserade av skolans förebyggande och åtgärdande arbete vid mobbning. Vi är intresserade av att intervjua skolkuratorer och har gjort ett urval av skolor i södra Sverige. Du som deltagare har möjlighet att välja om du vill svara på frågor vid en personlig intervju eller skriftligt via mail. Oberoende av vilket sätt du väljer att svara på, skickar vi en intervjuguide där du kan förbereda dig på frågorna i förväg. Vi räknar med att intervjun tar cirka en timma.

Största möjliga konfidentialitet eftersträvas i undersökningen genom att ingen obehörig får ta del av materialet. Materialet förvaras så att det bara är åtkomligt för oss som gör undersökningen. I rapporteringen av resultatet i form av en examensuppsats på Jönköpings Universitet kommer informanterna att avidentifieras så att det inte går att koppla resultatet till enskilda individer.

Ditt deltagande i studien är helt frivilligt. Du kan när som helst avbryta ditt deltagande utan närmare motivering.

Vid ytterligare frågor är det bara att kontakta oss via mail:

guha1794@student.ju.se

sppe1720@student.ju.se

Du tillfrågas härmed om deltagande i denna undersökning. Vi önskar svar senast onsdagen den 20 november.

Med vänlig hälsning

Hanna Gunnardo & Petronella Sparw

Bilaga 3: Intervjuguide

- Upplever du att det förekommer mycket mobbning här på skolan?
- Vad är det för slags mobbning?
- Var äger den mesta av mobbningen rum?
- Hur kommer du vanligtvis i kontakt med mobbning?
- Om du får kännedom om att ett barn blir mobbat vad gör du då?
- Vilka åtgärder tar skolan till när mobbning uppstått?
- Har skolan upprättat någon plan?
- På vilket sätt arbetar skolan förebyggande mot mobbning?
- Hur ser förändringsarbetet ut? Om du tittar på den tiden du varit kurator här på skolan?
 - Positiv/negativ utveckling?
- Det förekommer rätt så mycket forskning inom detta område men ändå har mobbning varit ständigt förekommande genom alla tider och det har aldrig gått att eliminera uppkomsten. Vad tror du det kan bero på?
- Den samhälleliga synen på mobbning, hur tänker du kring det?